

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

SECRETARIS VAN MEDEWERKERS: Mr. H. G. KRONENBERG

1^E JAARGANG

WOENSDAG 5 JANUARI 1916

No. 1

INHOUD

	Blz.
ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN	1
GEVOLGEN VAN DEN STAND DER WISSELKOERSEN	2
DE SCHEEPVAART IN 1915	3
IJZER EN STAAL	4
Vredestoerusting—Waterwegen	4
De Vereenigde Staten in Zuid-Amerika	5
Mobilisatie van Effecten	5
Buitenlandsche leeningen in de Vereenigde Staten	5
Amerikaansche sporen in receiver's handen	5
STATISTIEKEN EN OVERZICHTEN	6—12
Geldkoersen.	Effectenbeurzen.
Wisselkoersen.	Goederenhandel.
Bankstaten.	Verkeerswezen.

Bijdragen en mededeelingen den inhoud betreffende gelieve men te zenden aan den Secretaris van medewerkers, adres: Geldersche Kade 21 b, Rotterdam; verslagen, overzichten en verdere gegevens voor de afdeling „Statistiek en Overzichten” aan Nico J. Polak, Diergaardelaan 45 b, Rotterdam, tel. No. 1425.

Abonnementsprijs franco p. p. in Nederland f 10.— per jaar. Losse nummers 25 cents.

Advertentiën f 0.35 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

Mededeelingen betreffende abonnementen en advertentiën richte men tot Nijgh & van Ditmar's Uitgevers-Maatschappij, Rotterdam, Amsterdam, Den Haag.

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

Met den groei van het economisch leven van onzen tijd verbreedt zich de kring van verschijnselen, welke aan den handelsman en in het algemeen aan hem, die den ontwikkelingsgang van dat leven wil gadeslaan, belang inboezemen.

Tegelijkertijd neemt de berichtgeving in omvang toe: vakbladen, mededeelingen van vakgenooten, de groote dagbladpers verschaffen voortdurend meer gegevens, die den koopman en den industrieel in staat stellen zich een steeds scherper beeld te vormen van hetgeen hier en elders op het eigen gebied voorvalt, doch tegelijkertijd den buiten dat speciale vak staanden belangstellende het gezicht op de groote lijnen bemoeilijken.

Voor de economische en financiële verschijnselen van meer algemeenen aard geldt ten deele hetzelfde. De groote dagbladpers, die op steeds ruimer schaal de rol van berichtgeefster op dit gebied op zich neemt, is door haren aard in hoofdzaak aangewezen op het geven van bouwstoffen. Wel bevatten ook hier te lande de voornaamste bladen regelmatig belangrijke samenvattende overzichten, doch de taak van het weekblad, dat juist door het bestaan dezer dagbladpers zich tot hoofdzaken kan bepalen, dat zijn statistisch materiaal

volledig kan rangschikken en de weergegeven cijfers stellen in de rij hunner voorgangers, kan het dagblad niet overnemen.

Deze en dergelijke oorzaken hebben buiten ons land het aanzijn gegeven aan een reeks van weekbladen, waarvan enkele als de Engelsche „Economist” zich een internationalen naam hebben verworven.

Hier te lande ontbreekt een dergelijk blad. Wel wordt door een aantal tijdschriften en enkele officiële publicaties een gedeelte van het gebied bestreken, doch het geschiedt in ander verband en met ander doel.

Ook het blad, waarvan hiermede het eerste nummer het licht ziet, is in den vorm, waarin het zijn levensloop aanvaardt, niet bij machte die leemte geheel te vullen.

Toch hebben ondergeteekenden gemeend met de verwezenlijking der plannen, die reeds voor den oorlog tot zekere rijpheid waren gekomen, niet langer te moeten wachten. Immers indien ooit, dan heeft thans een dergelijk blad, ook al moet het zich aanvankelijk zekere beperkingen opleggen en al zal in den eersten tijd het reproductieve karakter wellicht meer op den voorgrond staan, hier te lande een taak te vervullen. Het groote economische gebeuren van onzen tijd, de economische verschuivingen, die zich in deze dagen in de internationale samenleving voltrekken, zijn ook voor ons land van de grootste beteekenis. Ieder pogen tot vermeerdering van kennis op dit gebied en tot zooveel mogelijk zelfstandig Nederlandsche voorlichting dient thans meer dan ooit een nationaal belang.

Zal het blad evenwel in staat zijn deze taak te vervullen, dan is samenwerking van alle beschikbare krachten noodzakelijk. Ondergeteekenden doen hiervoor een beroep op de medewerking hunner landgenooten, op de mannen uit het practische leven in de eerste plaats, op allen, die in de economische ontwikkeling van ons land belangstellen, en inzonderheid op hunne landgenooten in de koloniën en in den vreemde.

De hoofdlijnen, die den inhoud van het tijdschrift zullen bepalen, zijn in het bovenstaande weergegeven. Het redactionele gedeelte zal daarnevens onder meer nog bevatten overzichten van belangrijke rechterlijke beslissingen op handelsgebied, overzichten van de bedrijfsresultaten van belangrijke vennootschappen of groepen van vennootschappen, boekaan kondigingen etc.

De afdeling „Statistiek en Overzichten” draagt in verschillend opzicht het stempel van dezen tijd. Verscheidene gegevens ontbreken of hebben door de abnormale omstandigheden, waarin verschillende takken van handel en bedrijf in toenemende mate komen te ver-

keeren, voorshands aan betekenis verloren. Daarentegen is met name aan de statistiek der wisselkoersen en aan de weekstaten der buitenlandsche circulatiebanken meer ruimte gegeven dan in rustiger tijden het geval zou zijn.

Het ligt in het voornemen de gepubliceerde koersen en weekstaten achtereenvolgens in het kort toe te lichten. In een der volgende nummers zal hiermede een aanvang worden gemaakt.

Uit den naasten kring van hen, die in het blad belangstellen en zich tot daadwerkelijke medewerking bereid verklaarden, heeft zich reeds voorloopig eene commissie van medewerkers gevormd, welker ledental zich, naar

ondergeteekenden hopen, nog belangrijk zal uitbreiden. De leiding van het tijdschrift berust bij ondergeteekenden, terwijl eene commissie uit hun midden, aangevuld met enkele leden van de algemeene commissie van medewerkers, zich met de dagelijksche zorg belast.

Jhr. F. W. L. DE BEAUFORT.

Mr. G. W. J. BRUINS.

Mr. R. E. KIELSTRA.

Mr. H. G. KRONENBERG.

NICO J. POLAK.

Mr. Q. J. TERPSTRA.

E. DEN TEX.

Januari 1916.

Vijftig jaar E.-S.B.

Het doemt voor ons op uit het grijs verleden, het begin van de eerste wereldoorlog. Nederland had zich juist opgemaakt tot nieuw verjongd economisch leven en tot economische studie. Het moest, zo vond men, niet blijven bij de nieuwe Handels-Hoogeschool: de berichtgeving voor koopman en regering, maar vooral ook voor hoogleraar en student moest prompt zijn en op peil. Men dacht, als voorbeeld, aan de Engelse Economist.

Een kleine kring kwam tezamen. Vissering, de nog jeugdige Bankpresident, terug uit Indië na de roemvol volvoerde muntzuivering, bereid aan ieder serieus nieuw initiatief deel te nemen. Dan Bruins, de Rector die aan de eerste jaren van de Hoogeschool zulk een waardigheid en glans zou geven. En verder een paar enthousiasten uit het bedrijfsleven, vol van bruisende ideeën.

In dat milieu kwam vlot en vlug de E.-S.B. ter wereld, begin 1916 al. Inhoud mocht niet te laag zijn en niet te hoog: uit de praktijk opgedaan, maar op wetenschappelijk niveau. Eerst gedacht aan een reizende redacteur die, geplonst in de financiële en koopmanswereld, de man van de commercie zou laten vertellen om daaruit zijn wekelijks verhaal op te bouwen. Wat niet ging: de man van de praktijk bleek er noch tijd noch geduld voor te hebben en de schrijver wilde niet alles publiceren wat hij zo gehoord had. Zo kwamen de redactionele artikelen tot stand en korte leaders die, jarenlang zo voortreffelijk door Lambers geschreven, wekelijks het blad sierden. Ook dat was begrijpelijkerwijs door één man niet vol te houden.

En eindigt dan zo de „petite histoire”? Helemaal niet. Als uitgave van het Instituut voor Economische Geschriften, onder de beschermende vleugelen van het later opgerichte Nederlandsch Economisch Instituut, heeft het blad zich op brede wieden door heel de macro- en micro-economie bewogen. Allerlei onderwerpen, buitenlands en binnenlands, zoals management en marketing, miljoenennota's en middenstandsvragen. Dus toch ook, noodzakelijkerwijs, in de politiek, hoewel de oprichters gezworen hadden dat dat nooit zou gebeuren.

Zo heeft het blad zijn vijftigste jaargang voltooid. Penibel soms in de bezetting, benauwd soms door de financiën; maar in zijn daden en beschouwingen altijd vrij en frank, open en eerlijk, een van de pijlers waarop Instituut, de Hogeschool voor Maatschappij-Wetenschappen en straks de Universiteit zullen rusten.

Stevig onder alle stormen.

K. A. van der Mandele

Redactieleden van E.-S.B.

1 januari 1916—1 januari 1966

Periode	Naam	Functie
jan. 1916 - okt. 1924 ¹⁾	Jhr. F. W. L. de Beaufort	Lid Commissie van leiding
jan. 1916 - okt. 1924	G. W. J. Bruins	Lid Commissie van leiding van januari 1918 af tevens Algemeen Secretaris
jan. 1916 - okt. 1924 ¹⁾	R. E. Kielstra	Lid Commissie van leiding
jan. 1916 - okt. 1924 ¹⁾	H. G. Kronenberg	Lid Commissie van leiding de eerste maanden na de oprichting tevens Secretaris van medewerkers
jan. 1916 . . . . aug. 1948	N. J. Polak	Lid Commissie van leiding Lid Commissie van Advies (aug. 1928 - nov. 1934) Lid Commissie van Redactie (nov. 1934 - juli 1941) Lid Commissie van Redactie (juli 1945 - aug. 1948)
jan. 1916 - aug. 1933	Q. J. Terpstra	Lid Commissie van leiding (jan. 1916 - okt. 1924) Wd. Algemeen Secretaris (okt. 1924 - dec. 1925) Algemeen Secretaris (dec. 1925 - mei 1929) Lid Commissie van Advies (okt. 1924 - aug. 1933)
jan. 1916 - okt. 1924 ¹⁾	E. den Tex	Lid Commissie van leiding
loop 1916 - nov. 1934	Jhr. L. H. van Lennep	Lid Commissie van leiding (jan. 1916 - okt. 1924) Lid Commissie van Advies (okt. 1924 - nov. 1934)
loop 1916 - nov. 1934	K. P. van der Mandele	Lid Commissie van leiding Lid Commissie van Advies (jan. 1926 - nov. 1934)
loop 1916 - okt. 1924 ¹⁾	A. C. de Neeve	Lid Commissie van leiding
loop 1916 - jan. 1918	H. Frijda	Secretaris van medewerkers
jan. 1918 - jan. 1920	G. E. Huffnagel	Secretaris-redacteur
jan. 1918 - jan. 1927	D. J. Wansink	Assistent-redacteur (jan. 1918 - jan. 1923) Redacteur-Secretaris (jan. 1923 - jan. 1927)
okt. 1924 - mei 1934	J. van Hasselt	Lid Commissie van Advies
okt. 1924 - mei 1929	E. Moresco	Lid Commissie van Advies
okt. 1924 - nov. 1934	L. F. H. Regout	Lid Commissie van Advies
okt. 1924 - nov. 1934	E. van Welderen Baron Rengers	Lid Commissie van Advies
okt. 1924 . . . . juni 1958	F. de Vries	Lid Commissie van Advies (okt. 1924 - nov. 1934) Lid Commissie van Redactie (nov. 1934 - juli 1941) Lid Commissie van Redactie (okt. 1943 - juni 1958)
okt. 1924 - nov. 1934	D. van Blom	Gedelegeerd lid Commissie van Advies (okt. 1924-jan. 1926) Lid Commissie van Advies (jan. 1926 - nov. 1934)
okt. 1924 - juli 1934	H. R. Ribbius	Gedelegeerd lid Commissie van Advies (okt. 1924- jan. 1926) Lid Commissie van Advies (jan. 1926 - juli 1934)
jan. 1926 - nov. 1934	G. M. Verrijn Stuart	Gedelegeerd lid Commissie van Advies (jan. 1926 - nov. 1934) Algemeen Secretaris (mei 1929 - jan. 1933) Directeur-Secretaris (jan. 1933 - nov. 1934)
juni 1926 - nov. 1934	J. Schilthuis	Lid Commissie van Advies
jan. 1927 - nov. 1928	S. Posthuma	Redacteur-Secretaris
nov. 1928 . . . . sept. 1947	H. M. H. A. van der Valk	Assistent-Redacteur (nov. 1928 - mei 1930) Redacteur-Secretaris (mei 1930 - juli 1939) Lid Commissie van Redactie (nov. 1934 - april 1940) Lid Commissie van Redactie (okt. 1943 - sept. 1947)

¹⁾ De nauwkeurige datum van mutatie is niet bekend.

Periode	Naam	Functie
nov. 1934 . . . . sept. 1944	P. Liefstinck	Lid Commissie van Redactie (nov. 1934 - juli 1941) Lid Commissie van Redactie (okt. 1943 - sept. 1944)
nov. 1934 -	J. Tinbergen	Lid Commissie van Redactie (nov. 1934 - juli 1941) Lid Commissie van Redactie (sedert okt. 1943)
jan. 1936 - juni 1937	L. R. W. Soutendijk	Assistent-Redacteur
nov. 1937 - mei 1938	Th. van Luytelaer	Wd. Redacteur-Secretaris
juni 1938 - okt. 1945	M. F. J. Cool	Adjunct-secretaris (juni 1938 - juli 1939) Secretaris van de redactie (juli 1939 - juli 1941) Hoofdredacteur (sept. 1941 - okt. 1943) Redacteur-Secretaris (okt. 1943 - okt. 1945)
juni 1940 - juli 1941	J. G. Koopmans	Lid Commissie van Redactie
juli 1941 - nov. 1941	J. H. M. Meijerink	Waarnemend Hoofdredacteur (juli 1941 - sept. 1941) Plaatsvervangend Hoofdredacteur (sept. 1941 - nov. 1941)
dec. 1941 -	H. W. Lambers	Plaatsvervangend Hoofdredacteur (dec. 1941 - okt. 1943) Adjunct-Secretaris (okt. 1943 - okt. 1945) Redacteur-Secretaris (okt. 1945 - sept. 1946) Lid Commissie van Redactie (sedert sept. 1946)
okt. 1943 - juli 1946	J. F. ten Doesschate	Lid Commissie van Redactie
okt. 1945 -	A. de Wit	Assistent-Redacteur (okt. 1945 - mei 1949) Plv. Redacteur-Secretaris (mei 1949 - jan. 1950) Redacteur-Secretaris (sedert jan. 1950) Lid Commissie van Redactie (sedert jan. 1964)
febr. 1946 - mei 1949	J. H. Lubbers	Adjunct-Secretaris (febr. 1946 - sept. 1946) Redacteur-Secretaris (sept. 1946 - mei 1949)
jan. 1948 - juli 1963	Ch. Glasz	Lid Commissie van Redactie
mei 1949 - juli 1957	C. van den Berg	Redacteur-Secretaris (mei 1949 - jan. 1950) Lid Commissie van Redactie (jan. 1950 - juli 1957)
jan. 1950 - mrt. 1960	J. H. Zoon	Assistent-Redacteur (jan. 1950 - jan. 1955) Adjunct Redacteur-Secretaris (jan. 1955 - mrt. 1960)
jan. 1955 - dec. 1962	L. M. Koyck	Lid Commissie van Redactie
okt. 1957 - okt. 1962	J. R. Zuidema	Lid Commissie van Redactie
apr. 1960 - apr. 1961	J. J. Hartemink	Adjunct Redacteur-Secretaris
apr. 1961 - juli 1965	M. Hart	Adjunct Redacteur-Secretaris
jan. 1964 -	L. H. Klaassen	Lid Commissie van Redactie
jan. 1964 -	P. J. Montagne	Lid Commissie van Redactie

Commissie van Advies voor België

nov. 1947 -	J. E. Mertens de Wilmars
nov. 1947 - febr. 1952	R. Miry
nov. 1947 -	J. van Tichelen
nov. 1947 -	R. Vandeputte
nov. 1947 - sept. 1952	F. Versichelen
jan. 1953 -	F. Collin
apr. 1953 -	A. J. Vlerick

Secretaris Commissie van Advies voor België

nov. 1947 -	J. Geluck
-------------	-----------

Na vijftig jaren

blijft het sobertjes. Het puriteinse gewaad, veel zwart met een weinig wit langs de randen, is de verschijningsvorm door alle jaren gebleven. Ook de gekleurde overjas van de laatste jaren heeft het blad daaronder niet veranderd. Eenvoudig maar zindelijk, de lofspraak op de nijvere arme, is de leuze. Zozeer, dat ook nu nog elk foutje in het zetwerk als een smet wordt gevoeld ondanks de arbeidsschaarste.

Als de kleren de man maken, dan is er continuïteit. Uiterlijk zo opvallend, dat de snelle bladeraar misschien heeft gedacht, dat de redactie in een wilde bui bij het jubileum de derde pagina tweemaal heeft laten invoegen; zoals de vader van een Schots hervormer die zijn zoon bij zijn verjaring twee snuifjes zout in de pap gaf in plaats van één.

Zo simpel is het niet. Continuïteit in het maatschappelijk vlak immers — economisten weten dit sinds Schumpeter — berust op het vermogen tot veranderen. Verandering in de vorm van het produkt, de samenstelling van het produkt en de produktiewijze, niet echter in instelling. Alle veranderingen zijn slechts instrumenten tot behoud van het doel: in dit geval dienstverlening in openheid.

De taakstelling, zoals de eerste redactie die formuleerde, hebben wij nogmaals afgedrukt. In een wereld, die ondoorzichtig werd door de eerste wereldoorlog, wenste zij te beschikken over feitelijke gegevens. Zij zocht materiaal voor het denken.

Materiaal aanbrengen voor het denken. Zo is het gebleven. Alleen de grote veranderingen in het economisch proces en in de economische orde hebben de aard van het materiaal gewijzigd. Deze verschuiving in de benadering is reeds oud. In zijn afscheidbericht op 22 oktober 1924 schreef Prof. Mr. G. W. J. Bruins al over de Economisch-Statistische Berichten: „in wier naam nog de herinnering aan den zeer beperkten aanvankelijken opzet voortleeft”. De mede-oprichter, Dr. K. P. van der Mandele, die tot onze vreugde vijftig jaren nog in volle kracht kan overzien, geeft in zijn inleiding met een enkele zinswending de kern aan.

Informatieverwerking, niet informatieverkrijging, is het probleem van een econoom geworden. Het doen ontstaan en publiceren van statistisch materiaal is opgevolgd door het informatieve artikel, waarin rangschikking en interpretatie de overhand heeft. Een interpretatie, die

mede gevegd wordt door de andere inzichten in de doeleinden en instrumenten van de economie. De jaren van overgang zijn nog niet voorbij, ze zullen nooit voorbijgaan, zolang er dynamiek in onze maatschappij is.

Daardoor kan de redactiepolitiek, juist door de voortdurende beweging van economisch denken en economisch handelen, tegelijk hetzelfde en vruchtbaar blijven: het uitlokken van en het plaatsgeven aan doordachte meningen over economische vraagstukken, van welk gezichtspunt uit ook geformuleerd. Serieus, zoals het betaamt aan bewoners van deze gewesten, volgens Prof. Dr. J. Huizinga, „meer geschikt de wereld te beschouwen en te vermanen, dan haar door schittering van geest te verbazen”. Opgemerkt zij, dat deze uitspraak de streekgenoten van Erasmus betreft: het laat onze gewaardeerde Belgische redactieleden en medewerkers dus onverlet.

Wie beschouwt en vermaant, zint op handhaving van peil en verbetering van gebreken, d.w.z. hij denkt in de toekomst. Zo althans ziet de redactie het. Zij handhaaft de geijkte, naar het „Algemeen Handelsblad” onlangs schreef, „onpretentieuze” naam „Economisch-Statistische Berichten”, hoewel zij overtuigd is, dat met wat thans meetbaar, telbaar en weegbaar is, het economisch beeld niet is uitgeput. Een essentieel vraagstuk ziet zij in de spanningen, die ontstaan door beweging van welstand en welzijn, nationaal en internationaal. Vandaar dat zij hoopt tegen het midden van het jaar een speciaal nummer uit te brengen gericht op deze problemen, die de toekomst mede zullen bepalen.

Die toekomst kunnen we tegemoet treden dank zij generaties van auteurs, die meer uit idealisme dan uit materieel gewin hun gedachten aan „E.-S.B.” toevertrouwen en aan generaties van lezers, die behoefte gevoelden zich aan dit denken te scherpen. Dank, veel dank, wensende de overige leden van de redactie ook te brengen aan Drs. A. de Wit die, gesteund door een kleine bemanning, in het laatste decennium geen hoogteverlies toeliet.

De woordvoerder van het groepje studenten, dat in 1915 om een Nederlands economisch weekblad vroeg, Nico J. Polak, heeft in zijn latere wetenschappelijke werk herhaaldelijk betoogd: alleen dat zal economisch kunnen voortbestaan, wat een functie verricht. We zullen het waar moeten blijven maken.

H. W. L.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Economisch-Statistische Berichten	3	Hassan en de grondstoffen, door Drs. H. van Gelder	15
Vijftig jaar E.-S.B., door Dr. K. P. van der Mandele	4	Monetaire varia (I), door Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan	17
Redactieleden van E.-S.B., 1 januari 1916 — 1 januari 1966	5	Rijnmond-verwachtingen, door J. Hasper	20
Na vijftig jaren, door Prof. Drs. H. W. Lambers	7	Boekbesprekingen:	
Toekomstmuziek, door Drs. G. Brouwers	8	Surveys of economic theory, Volume I and II, bespr. door Prof. Dr. F. Hartog	23
Storm op til?, door Prof. Dr. W. J. van de Woestijne	10	Charles E. Redfield: Communicatie in het bedrijf, bespr. door Drs. P. van Zuuren	24
De groeiende „kennisindustrie” in de Verenigde Staten, door Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk	12	Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman	25

Toekomstmuziek

De welvaartsgroei gaat onverdroten door, zo ook de inflatie. Beiden bedroegen het afgelopen jaar omstreeks 5 pCt. Dit is het economische conflict van onze tijd. Niet dat wij daar als geheel niet wel bij varen. Zon en schaduw zijn ver te prefereren boven de grauwe mist van een voorbij verleden. Maar is een krachtige groei werkelijk slechts denkbaar bij een even krachtige inflatie? En is dit mobile dan inderdaad perpetuum?

Wij hebben de groeipotentie ongetwijfeld onderschat. De loonexplosie van 1964 heeft ons niet in de economische afgrond gestort. De expansie heeft zelf de kracht opgebracht die haar bezwaren ondervingen. De produktie steeg met het ongekende cijfer van 9 pCt. De goederenexport was met 12 pCt. echter navenant. En hier ligt dan ook een belangrijke verklaring. Ons zon- en schaduwspel is niet uniek. Het is onderdeel, zij het geprononceerd, van een algemeen Europees klimaat, reeds zeven jaren van expansie door inflatie ondersteund. Zowel in het ene als in het andere opzicht een record ten aanzien van de jaren achter ons.

Het blijft niettemin een belangwekkend evenement dat Nederland na een zo hevige bestedingsgolf zijn expansie heeft gehandhaafd en reeds in 1965 zijn externe evenwicht weer heeft hervonden. Alle bijzondere verklaringen doen aan dit centrale feit niet af. Italië kon in een vergelijkbare positie een kortstondige recessie met een vooralsnog matig herstel niet vermijden. In Frankrijk aarzelt nog, ondanks krachtige externe impulsen, de conjunctuur. Is naast de zuigkracht van de immer expansieve grote buur het altijd relatief nog redelijke prijs- en loonpeil daar mede de oorzaak van? En het bij alle private en publieke dadendrang toch nog vrij goed afgewogen beleid? De excessieve inflatie van 1964 neemt geleidelijk af, van $6\frac{1}{2}$ pCt. naar 5 pCt. in 1965 en in het komende jaar, als men voor ed verhoging van de indirecte belastingen en de huurverhoging corrigeert, naar omstreeks $2\frac{1}{2}$ à 3 pCt., de trendmatig nu gemiddelde Europese stijging. Matig voor onze moderne begrippen, maar toch een stijging die in tien jaar tijds de geldswaarde met een kwart doet verminderen. Het is de moeite waard daar nationaal en internationaal een ogeblik bij stil te staan.

Deze inflatie is het gevolg van een stijging der produktiekosten die nog voortdurend boven de nationale produktiviteit uitgaat. Zij vermindert in beginsel dus ons vermogen tot concurrentie op de internationale markt. Dat is niet zorgelijk voor zover in dit vermogen nog reserves schuilen. Men is in deze periode van exuberantie geneigd wat lichtvaardig te spreken over het streven in de jaren vijftig deze voordelige concurrentiepositie te behouden. Men schrijft er de overspanning, met name van de arbeidsmarkt der laatste jaren en dus de moeilijkheid van een evenwichtig conjunctuurbeleid, aan toe.

Men ziet dan wel twee dingen over het hoofd. In de eerste plaats dat dezelfde overspanning zich manifes-

teert in de landen waarbij ons prijs- en kostenpeil te zeer zou zijn achtergebleven. In de tweede plaats dat dit concurrentievoordeel de expansie van het toenmaals structureel gehandicapte Nederland althans tot op zekere hoogte heeft mogelijk gemaakt. Dat achterblijven houdt overigens bij een ruimschootse verdubbeling der verdienste lonen en een stijging van het prijspeil met eenderde in de periode 1955/1965, niet meer over. Men merkt pas dat men aan de verkeerde kant zit als het zo ver en dus te laat is. Engeland bijv. zit nog altijd op de Downs. En de stijging onzer nationale produktiviteit was en is Europees gezien naar verhouding aan de lage kant.

De kostenstijging is ook minder zorgelijk wanneer eenzelfde proces bij de concurrenten gaande is. Maar het wordt dit al meer wanneer zulks slechts voor een deel der concurrenten geldt. Weliswaar zal binnen enkele jaren 60 pCt. van onze export naar de Europartners gaan, maar de overige 40 pCt. moet toch elders onderdak. In verhouding tot deze concurrenten zijn onze arbeidskosten de laatste jaren nog aanzienlijk meer gestegen dan in het kader van de Euromarkt. Over het geheel liggen wij waarschijnlijk met onze produktiekosten nu wel ongeveer bij. Het is dus zaak na de recente galop scherper uit te kijken.

Verschillende tekenen dringen daartoe. Nederland barst uit de naden van zijn economische structuur. Of minder beeldend: de oudere traditionele elementen van ons produktiepatroon houden het kostentempo nog maar moeilijk bij. En dat zijn juist de bedrijfstakken als o.a. scheepsbouw, scheepvaart en textiel, die vooral op de buiten-Europese markten zijn aangewezen. Nederland ondergaat een door de stijging van zijn produktiekosten versnelde structurele evolutie. De industrieën met een gunstige produktiviteit gaan domineren. Andere vallen af of trachten zich door fusie en anderszins op een soms versmalde basis te consolideren. Het is de bekende economisch toe te juichen „survival of the fittest”. Maar dit gaat met wrijvingen gepaard en het „laissez faire” hadden wij eigenlijk afgezworen. Houden wij het huidige kostentempo vol, dan zou het afstoten van werkgelegenheid op den duur wel eens sneller kunnen gaan dan het opvangen ervan, zelfs bij een volgehouden Europese inflatie. Met pappen en nathouden halen wij het niet als de verschuivingen drastischer vormen zouden krijgen. „Brinkmanship” is een bewijs van durf, niet steeds van wijsheid.

Maar zijn dit geen zorgen vóór de tijd? Zien wij dan niet met spanning uit naar een ontspanning van de arbeidsmarkt? Stellig, doch met mate. Wij schrijven de inflatie wel op rekening van de gespannen arbeidsmarkt, maar het Nederlandse volk wil daar toch niet echt van af. Zodra de ijzeren minimum arbeidsreserve van bijna 1 pCt. zou verdubbelen lopen wij te hoop. En in beginsel terecht. Wij hebben ontdekt dat de 3 pCt.,

omstreeks 1950 nog het criterium voor volledige werkgelegenheid, aanmerkelijk kan worden onderschreden en dat dit bevorderlijk is voor de groei. Wij hebben alleen nog niet geleerd hier de consequenties uit te trekken. Wij wensen geen werkloosheid, geen overspannen arbeidsmarkt, geen inflatie en een krachtige groei. De sleutel die op al deze sloten past, is nog niet gevonden.

De conjunctuurpolitiek heeft de synthese van groei en stabiliteit niet klaargespeeld. Zij is er op gericht schommelingen van het economisch leven naar beneden en naar boven te corrigeren. Haar accent ligt wezenlijk op de stabiliteit. Desnoods, althans op de kortere termijn, ten koste van de groei, sociaal zowel als economisch. Wanneer haar echter de speling ontbreekt, zo nodig door een drastische kredietbeperking of verlaging der publieke uitgaven een ontspanning te forceren met eventueel het risico van een tijdelijke teruggang, schiet zij te kort. Deze speling ontbreekt. Wij hebben ervaren dat recessies en werkloosheid vermijdbaar zijn en dat gemiddeld dus een welvaartsstijging mogelijk is, groter dan tot voor kort gedroomd. Het accent in onze interesse en ons beleid is verschoven naar de groei. Willen wij de groei echter werkelijk continu doen zijn en niet slechts de conjunctuurgolven in lengte en amplitude vergroten, dan zal de synthese met de stabiliteit alsnog tot stand moeten worden gebracht. Daarvoor is een nieuw beleid vereist.

Het is niet voor niets dat de gedachte van de middellange-termijnprognoses in deze tijd zo sterk naar voren komt. Het besef neemt toe dat wij met onze jaar-op-jaar-voorspellingen en een daarbij aangepast beleid te zeer nog in de mist verkeren. Het zicht is te klein. De moderne welvaartsvisie vraagt een wijdere horizon. Het is echter niet voldoende dat wij verder kijken. Wij moeten, hoe onzeker deze nieuwe probeersels nog mogen zijn, ook het beleid verder spannen met de onvermijdelijk daarbij behorende begrenzing der verlangens van vandaag.

Wij stellen ons soms wonderen voor van wat de toekomst brengen zal. Waarschijnlijk niet geheel ten onrechte. Een volgende eeuw zal de onze ouderwetser zien dan wij de vorige. In de volgende twee decennia kunnen wij, wind en weder dienende, het huidige Amerikaanse niveau wel hebben bereikt. Maar wanneer wij nu niet in het andere uiterste vervallen en onze blik met middellange-termijnprognoses bescheiden richten op de eerst-komen vijf jaar, dan lijkt het denkbaar het groeitempo der laatste jaren ten naaste bij gemiddeld voort te zetten.

Met enige veronderstellingen. De particuliere investeringen zullen niet veel minder kunnen zijn, om het voorzichtig uit te drukken. De publieke investeringen, een even onontbeerlijke voorwaarde voor de groei, zullen ongetwijfeld hoger moeten zijn. De conclusie ligt voor de hand dat de consumptie zich dan wat gematigder zal moeten bewegen. Dit stelt eerder hogere dan lagere eisen aan een politiek die groei met evenwicht verbindt.

Willen wij dit alles verrichten zonder de excessieve inflatie waardoor de laatste jaren zich kenmerkten, dan zullen wij onze doelstellingen met betrekking tot consumptie en investeringen over een langere periode moeten vastleggen dan tot dusver het geval was. En wij zullen een beleid moeten voeren dat, met de regelmatige correcties waartoe de feitelijke ontwikkeling aanleiding zal geven, aan deze doelstellingen de hand houdt. Wij zullen, de volledige werkgelegenheid als centrale stelling belij-

dend, ons niet meer moeten verschuilen achter de redering dat een evenwichtige optimale groei slechts mogelijk is bij een ontspannen economie. Wij maken ons dan feitelijk schuldig aan een contradictio in terminis. Betekent 2 pCt. arbeidsreserve ontspannen volledige werkgelegenheid? En wie zal deze beleidsprecisie in de praktijk beoefenen? Wij zullen er altijd boven of onder zijn. En zodra wij erboven zijn, zullen wij proberen er zo gauw mogelijk weer onder te komen. Wij zullen de consequenties moeten aanvaarden van wat wij willen, zoals dat met een gevleugeld woord heet. Als wij een evenwichtige optimale groei wensen — in the long run zijn deze twee bijvoeglijke naamwoorden naast elkaar niet nodig — zullen wij het beleid moeten voeren dat daarbij past. En dat zal ten aanzien van alle onderdelen noodzakelijk een beleid op langere termijn zijn. Een doelbewuste groeipolitiek zou daarmee tevens de beste conjunctuurpolitiek kunnen blijken. Het is verleidelijk op de details hiervan in te gaan, maar de discussie zal daar in de naaste toekomst wel ruimschoots gelegenheid voor vinden.

Zulk een beleid kan echter in onze huidige maatschappij niet uitsluitend nationaal worden gevoerd. Ook te Brussel wordt aan de middellange-termijnprogrammering groot gewicht gehecht. Onze partners in en onze nabuurlanden-buiten de Euromarkt hebben dezelfde ervaringen opgedaan als Nederland. Overal in Europa is de groei met inflatie gepaard gegaan, is de arbeidsmarkt overspannen geraakt, is de conjunctuurpolitiek te kort geschoten, is de roep om een inkomenspolitiek gaan klinken en is ten slotte de conceptie van een middellange-termijnpolitiek ontstaan. Nog prijst de Europese Commissie, bij de ontoereikendheid der monetaire politiek en het in de studeerkamer verwijlen van een inkomenspolitiek, de budgettaire beperking aan als het centrale middel voor de stabilisering van de conjunctuur. Maar de overtuiging groeit dat een adequater beleid langs nieuwe lijnen moet worden gezocht.

Bij alle nuancerings in de inflatoire groei, met Frankrijk momenteel aan de zwakke, de Bondsrepubliek en Nederland aan de krachtige kant en Engeland als een waarschuwend signaal daarbuiten, worden twee feiten steeds duidelijker ervaren: de economisch verbondenheid naar binnen en het risico voor de Europese concurrentiekracht naar buiten. De structuurverschuiving, ingrijpender misschien bij ons dan elders, is ook een Europees probleem. De vrije wereldhandel, fundamenteel voor de verheffing, politiek en economisch, der ontwikkelingslanden, vergt van Europa dat het de consequenties met name van hun industrialisatie aanvaardt zowel op de binnen- als de buitenlandse afzetmarkten. Het industriële monopolie van het Westen brokkelt af, langzaam maar onafwendbaar. De straffe kostenstijging forceert evenwel dit proces, waardoor breekpunten kunnen ontstaan. Schadelijk voor de eigen expansie en gevaarlijk door de protectionistische reactie, voor die der nieuwe landen. Het moment schijnt angebroken dat Europa na de stormachtige ontwikkeling van het jongste verleden, zijn groei beter organiseert.

Het besef dat dit een gemeenschappelijke zaak is, blijkt vast geworteld. Het internationale bedrijfsleven heeft zich zelden zo eensgezind gevoeld. Nationale politiek kan nog wel de economische koers tot omwegen dwingen, haar grondig wijzigen zal minder gemakkelijk gaan. Europa vormt zich, zij het over voetangels en klemmen.

Schrijver is van mening, mede op grond van de ervaringen met de conjunctuurwaarnemingen van de vorige eeuw, dat een einde van de hoogconjunctuur thans tot de waarschijnlijkheden behoort. Aan de veronderstelling, dat er een redelijke kans is dat op dit einde van de conjuncturele stijging een periode van blijvende hoogconjunctuur kan volgen, geeft de ervaring volgens schrijver geen steun. Vervolgens wijst hij op enkele factoren, welke leiden tot een labiel in plaats van een stabiel evenwicht op het moment dat de conjunctuur niet verder stijgt, en pleit hij voor de houding om wel grote waakzaamheid te betrachten, maar niet in een grote nervositeit te vervallen.

Storm op til?

De thans terugtrekkende generatie van economen, die aan haar A.O.W. toe is, heeft niet alleen de grote depressie van de jaren dertig meegemaakt, maar heeft ook kennis van de veel zwakkere, maar toch nog onaangename, crisis van begin twintig. Van groter betekenis dan deze directe ervaring was, dat bij de studie van de economie die generatie de geschiedenis van de conjunctuurbewegingen, beginnend met 1817 en eindigend met de zeer zwakke recessie van 1913, niet verwaarloosde.

Kennis van deze geschiedenis is van belang, omdat iedere conjunctuuromslag zijn eigen karakteristiek heeft. Deze oude generatie zal dan ook niet licht de fout maken om bij iedere dreigende inzinking direct aan de jaren dertig te denken. De crisis van 1930 met haar langdurige depressie tot 1938 is zeker niet het prototype dat ons voor ogen moet staan. Integendeel, daarvoor was die crisis in al haar aspecten te uitzonderlijk. Als er depressies in aantocht zijn en De Bilt waarschuwt voor stormachtige wind of storm, denken wij toch ook niet meteen aan een orkaan? Zo moeten wij ook de symptomen van economische depressies waarderen. De kans op een geweldige verstoring is natuurlijk nooit geheel afwezig, maar er is toch geen enkele reden die kans zo groot te achten om direct in paniek te geraken.

Uit de crisis- of conjunctuurgeschiedenis blijkt dat wel iedere depressie haar eigen karakter, eigen voorkomen, wij zouden haast zeggen haar eigen persoonlijkheid, heeft gehad; dit neemt echter niet weg dat er toch wel gemeenschappelijke elementen in de combinaties van verschijnselen zijn die op naderende depressies wijzen. Kenmerkend zijn de combinaties. Het gaat hier dus niet om een enkel, steeds optredend verschijnsel, zoals bijv. een voorafgaande daling op de aandelenmarkt of een stijging van de kapitaalrente zou kunnen zijn, al komen deze verschijnselen bijna steeds in de combinaties voor. Vaak nemen wij ook typische kenteringsverschijnselen waar. Terwijl sommige bedrijfstakken het werk niet aan kunnen, zijn er andere, die in een duidelijk gedepremerde toestand komen te verkeren. Regel is dat dit laatste aanvankelijk niet aan de algemene conjuncturele situatie wordt toegeschreven maar aan speciale, alleen voor deze takken geldende, oorzaken.

Zelfs daar waar de winsten in absolute bedragen nog stijgen, althans niet dalen, is er wel een duidelijke daling van de winst, indien deze wordt uitgedrukt in een percentage van de omzet. Ondanks deze uit rentabiliteitsoverwegingen ongunstige omstandigheden, is enige

malen geconstateerd, dat de lonen even vóór en zelfs ná het punt van omslag nog verder opliepen.

In het algemeen constateert men ook grote spanningen op drie markten, nl. de geld-, de kapitaal- en de arbeidsmarkt tegelijkertijd. Zowel in 1922 als in 1931 was men in sommige gevallen met de aanbouw van een kapitaalgoed aangevangen in de veronderstelling dat de definitieve financiering daarvan nog wel mogelijk zou zijn nadat het was gereedgekomen. Maar door de grote krapte op de geld- en kapitaalmarkt was het niet altijd mogelijk deze aangevangen investering te voltooien, zulks bij gebrek aan financieringsmiddelen.

De plotselinge krapte op de kapitaalmarkt is meermalen een gevolg van het feit dat een groot deel van de aangevangen en economisch niet meer te stoppen investeringen nog niet definitief met lang vermogen gefinancierd zijn. Micro-economisch kan men zich dan soms nog redden door verkoop van effecten, maar macro-economisch is dit op zijn gunstigst een verplaatsen van de moeilijkheden.

De hierboven aangeduide verschijnselen behoren tot de meest voorkomende in constellaties, waarin een opgaande conjunctuur doodloopt en in een neergaande overgaat. In conjunctuurtheorieën poogt men nu uit een zo klein mogelijk aantal hypothesen af te leiden waardoor een hoogconjunctuur ontstaat en waarom deze in een neergang moet eindigen. Aangezien zo'n overgang in uiteenlopende constellaties kan optreden, zijn er ook verschillende conjunctuurtheorieën ontwikkeld, die ieder meer speciaal op een bepaalde constellatie betrekking hebben. Meestal hebben zij een grote actualiteitswaarde voor de periode waarin zij zijn ontwikkeld. Zij wekken dan het vertrouwen dat wij het conjunctuurverschijnsel doorgronden en het derhalve kunnen beïnvloeden, althans de verdere ontwikkeling kunnen voorspellen. Maar aangezien een volgende conjuncturele fase door een andere constellatie van factoren wordt gekenmerkt, hebben de zgn. conjunctuurbarometers tot nu toe steeds de eigenschap gehad dat zij het verloop van de conjunctuur in het verleden goed uitbeelden, maar juist falen als zij voor de voorspelling van de toekomst worden gebruikt.

Hoeveel kans er is een conjuncturele situatie, op grond van de actuele situatie en ondanks de beste theoretische overwegingen, foutief te beoordelen, leren ons de jaren die aan de grote crisis voorafgingen. Ervaring en theorie hadden geleerd dat op een periode van prijsstijging zeer vaak een prijsdaling volgt. Hieruit trok men de haast vanzelfsprekende conclusie, dat als er geen aanzienlijke prijsstijging was geconstateerd, er ook

geen gevaar voor een crisis met prijsdaling bestond.

Nu hadden zich de jaren van 1921 tot en met 1929 door een grote stabiliteit, ook wat de prijzen betreft, gekenmerkt. Het gevaar van een crisis werd dan ook zeer klein geacht. Deze prijs- en conjunctuurstabiliteit werd aan een bewuste monetaire en conjuncturele politiek van de Federal Reserve Banks toegeschreven. Bij dreigende prijsdaling werd de kredietkraan verder opengezet en bij dreigende overspanning op de geldmarkt meer dichtgedraaid. Op grond van deze ervaring t.a.v. de prijzen en de bewust gevoerde politiek sprak men dan ook, en naar algemeen aangenomen werd, terecht en goed gefundeerd, van „prosperity for ever”.

De enkele omstandigheden, die voor een andere prognose zouden kunnen pleiten, werden aan zeer bijzondere factoren toegeschreven. De eerste daling op de effectenbeurs van globaal 20 à 25 pCt. werd verklaard uit een voorafgaande koersstijging van ongeveer dezelfde grootte. De zwakke positie van koffie, graan en rubber werd in verband gebracht met een te sterke expansie. De moeilijkheden in de scheepsbouw lieten zich verklaren uit het feit dat omstreeks die tijd de verliezen aan wereldtonnage ten gevolge van de oorlog waren ingehaald. De slapte in de Engelse katoenindustrie werd veroorzaakt door de produktie in onderontwikkelde gebieden, zoals India. Algemene oorzaken voor een algemene inzinking waren niet in het zicht. De crisis van 1930/1931 kwam niet alleen onverwacht maar werd aanvankelijk, ook zeer begrijpelijk, in de effecten, die zij zou hebben, onderschat.

Een vergelijking van de constellatie van 1929 met de huidige levert punten van overeenkomst op. Maar hieruit mag niet zonder meer worden geconcludeerd dat wij thans voor een inzinking staan, die met die van 1930 is te vergelijken. Wel kan worden gesteld, mede op grond van de ervaringen van de conjunctuurwaarnemingen van de vorige eeuw, dat een einde van de hoogconjunctuur thans tot de waarschijnlijkheden behoort.

De vraag dient te worden gesteld, of er een redelijke kans is dat op dit einde van de conjuncturele stijging een periode van blijvende hoogconjunctuur kan volgen. De ervaring geeft voor deze veronderstelling geen steun. Zonder nu een conjunctuurtheorie te willen geven, willen wij wel op enkele factoren wijzen welke leiden tot een labiel i.p.v. een stabiel evenwicht op het moment dat de conjunctuur niet verder stijgt.

Als een hausse geruime tijd heeft geduurd, dan mogen wij verwachten dat er twee eigenlijk tegenstrijdige elementen gaan optreden. Enerzijds is het waarschijnlijk dat de vraag naar bepaalde duurzame goederen tijdelijk verzadigd raakt. Wij denken hier in concreto (actueel tevens) aan scheepsbouw, textiel, haarden. Van een zelfde aard kan zijn het doorwerken van verbeteringen in de agrarische techniek waardoor, mede in verband met de onelastische vraag, de agrarische produkten zwak in de markt liggen. Aangezien de tropische en sub-tropische gebieden voor het betalen van hun invoer van industriële produkten aangewezen zijn op de opbrengst van hun agrarische produkten, kan de doorwerking van betere agrarische methoden tot een

verzwakking van de industriële export naar die gebieden leiden. Bedrijven uit deze groepen, die met een verzadigde afzetmarkt of met verzwakte export te maken hebben, bevinden zich in de slotfase van de hausse reeds in een min of meer gedeprimeerde toestand.

Anderzijds zijn er ook bedrijven die in deze laatste fase een sterk overspannen indruk maken. Het zijn de bedrijven, die in de voorlaatste fase op volle capaciteit werkten en dientengevolge in de laatste fase een programma van expansieve investeringen aan het uitwerken zijn. Deze bedrijven en de hun leverende investeringsindustrieën verkeren dan in een gespannen of mogelijk overspannen hausse. Maar niet alleen hebben wij in die fase met uitbreidingen van bestaande bedrijven te maken, maar ook vaak met de stichting van geheel nieuwe.

Het zijn deze investeringen in de hausse die een extra vraag naar langlopende financieringsmiddelen doen ontstaan. Als besparingen en investeringen in de voorlaatste fase van de hausse ongeveer in evenwicht waren, is de kans op een overspannen vraag op de vermogensmarkt in de laatste fase door deze uitbreidingsinvesteringen zeer groot. Als actueel voorbeeld wijzen wij hier op de grote investeringen die o.a. door het aardgas en de bouwnijverheid zijn en worden veroorzaakt. Een oplopen van de kapitaalrente is in deze fase normaal. Nu is het duidelijk dat aangevangen investeringen moeilijk, d.w.z. alleen met verliezen, kunnen worden gestopt. Ondernemingen die zien aankomen dat in het komende jaar of in de komende jaren de vraag op de vermogensmarkt de lopende spaarmiddelen zal overtreffen, proberen zich in die laatste fase nog in te dekken. Zij trekken het laatste nog beschikbare, belegging zoekend vermogen naar zich toe. Hierdoor wordt het moment van acute vermogensschaarste naar voren geschoven.

Het zijn deze verschijnselen die de oude generatie van economen zich nog herinnert uit eigen ervaring of door studie van de conjunctuurgeschiedenis van de vorige eeuw en die zo'n econoom thans meent te herkennen in het actuele gebeuren. Daarom houdt hij rekening met een naderende depressie. Of deze alleen maar stormachtige wind of storm geeft, weet hij niet. Dat zich uit die depressie misschien ook wel een orkaan kan ontwikkelen, is natuurlijk mogelijk, maar a priori is de kans daarop niet groot. Maar ook stormen, die geen orkaankracht bereiken, kunnen grote schade veroorzaken, vooral als men er niet op verdacht is.

Wanneer wij aannemen dat de terugtrekkende generatie van economen aan haar A.O.W. toe is, en dat men ongeveer 30 jaar moet zijn om enige managerservaring te hebben, dan heeft de huidige actieve generatie van managers, bestuurders en autoriteiten hoogstens nog eigen ervaring van de grote depressie, maar niet van de jaren die daaraan vooraf gingen. Het besef van „prosperity for ever” verbinden zij dan wel aan de hausse van thans, maar niet aan de jaren van vóór 1930. De overgang van hausse naar baisse kennen zij niet, althans niet voldoende. Dit zou zich thans in enkele gevallen kunnen wreken. Wij verwachten dan ook, als

(I. M.)

 NV. SLAVENBURG'S BANK

Schrijver wijst erop dat in alle sectoren van de Amerikaanse „kennisindustrie” belangrijke verbeteringen, vernieuwingen en ontwikkelingen plaatsvinden, en dat deze tendens zich zal voortzetten, mede door de aanvaarding van een groot deel van het programma van de Great Society, dat ook educatief is georiënteerd. In Europa gaan waar-schuwendende stemmen op over de achterstand in research in Europa ten opzichte van de Verenigde Staten. Dit land, dat altijd een voorsprong heeft gehad op het gebied van de toegepaste wetenschappen, heeft na de oorlog ook de leiding genomen op het gebied van de zuivere wetenschappen. De sterke groei van de „kennisindustrie” in de Verenigde Staten is een belangrijke factor voor de versterking van de concurrentiekracht van dit land.

De groeiende „kennisindustrie” in de Verenigde Staten

Kennis is macht. Dit bekende gezegde gaat op met de aanvulling, dat de kennis daarvoor moet worden geactiveerd, omgezet in middelen om macht te verkrijgen. Kennis en vermeerdering hiervan dienen gelukkig niet alleen voor het verwerven van macht, maar ook voor andere, vaak hogere, doeleinden. Hoe langer hoe meer wordt het vermeerderen van kennis in dienst gesteld van economische en militaire doeleinden. Dit is duidelijk zichtbaar in een land als de Sowjet-Unie, waar het onderwijs zich sterk op de exacte wetenschappen concentreert en de geesteswetenschappen, welke voor een land eveneens waardevol zijn, niet de nodige aandacht krijgen. Deze tendens is ook in andere landen op te merken.

Op economisch gebied is vermeerdering van kennis van grote betekenis geworden voor de versnelling van de economische groei van een land. De technische hulpverlening aan ontwikkelingslanden is hiervan een duidelijk bewijs. Het betreft hier meestal een overdracht van bestaande kennis, een aspect van onderwijs in de ruimste zin van het woord. Een ander aspect is niet de overdracht, maar het verkrijgen van nieuwe kennis. Dit doel is van fundamenteel belang voor grote wereldmachten, omdat de suprematie in de wereld kan

afhangen van bepaalde uitvindingen, welke vaak niet alleen voor militaire, maar ook voor economische en andere doeleinden kunnen worden gebruikt.

Het zich meer en meer bewust worden van de grote betekenis van uitvindingen voor genoemde doeleinden heeft ertoe geleid, dat het verwerven van kennis op een industrie gaat gelijken. Ook de terminologie verandert. Woorden als onderwijsuitgaven worden meer en meer vervangen door termen als educatieve investeringen. Grote aandacht wordt geschonken aan een betere allocatie van nationale middelen voor deze doeleinden; vaak wordt hiervoor een bepaald percentage van het bruto nationaal produkt als norm gesteld. Vraagstukken van prioriteit voor educatieve investeringen, van produktiviteit en rentabiliteit van het onderwijs, krijgen hoe langer hoe meer de aandacht.

De investeringen in deze industrie — omvattende het onderwijs in al zijn geledingen, research en technologische ontwikkeling — zijn in de laatste vijf à tien jaren over de gehele wereld toegenomen. Hoe groot het belang is, dat aan deze investeringen wordt toegekend voor de versnelling van de economische groei, blijkt onder meer uit het feit dat de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling enige jaren gele-

(vervolg van blz. 11)

er duidelijke aanwijzingen voor een depressie in de betrokken branche zijn, tweërlei gevaarlijke reactie.

De eerste is dat men het gevaar niet onderkent en ondanks de gewijzigde situatie voortgaat „as usual”. Die fout werd namelijk zowel in 1914, in het Engeland van Lord George, als in 1930 gemaakt. Zij berust op een te groot vertrouwen in de beheersing van de conjunctuur, hetzij door het Federal Reserve System, hetzij door een anti-cyclische overheidspolitiek. Dat de eerste gefaald heeft, weten wij met zekerheid. Dat de tweede kan falen, is zeer waarschijnlijk. Dat is de eerste gevaarlijke reactie, welke leidt tot het nalaten van maatregelen, althans tot het niet tijdig en niet krachtig genoeg nemen daarvan.

De tweede, mogelijk nog gevaarlijker, fout is er juist het tegendeel van. Wie geschokt is in zijn vertrouwen in het beheersen van de conjunctuur en daarbij alleen maar ervaring heeft van de orkaan, die in de jaren dertig met de depressie gepaard ging, kan gemakkelijk in een paniekstemming geraken. De kans is dan groot dat maatregelen worden genomen die macro-economisch de toestand verergeren zonder micro-economisch voldoende

de baat te geven. Zowel de eerste als de tweede fout is in de jaren dertig gemaakt.

Behalve de gevaren van psychologische oorsprong die tot een foutief reageren kunnen leiden, zijn er ook enkele, voor onze conjuncturele situatie typische, zakelijke gevaren. Het verschil tussen de jaren die aan 1930 voorafgingen en de huidige situatie ligt o.a. in het feit, dat toen aan de depressie een periode van vrijwel stabiliteit voorafging, terwijl wij thans met een langdurige en sterke expansie te maken hebben gehad. Wij nemen aan dat een niet onbelangrijk deel van de bedrijven een structuur heeft die wel rendabel is of schijnt bij stijgende conjunctuur, maar niet bij een wisselende. In een periode van langdurige expansie blijven bedrijven in stand die eigenlijk reeds hadden moeten verdwijnen. Dat is het dode hout dat in de bomen zit en bij enige wind reeds naar beneden komt. Omdat een buitenstaander niet weet hoe zwak die bedrijven innerlijk reeds waren, lijkt dan de omvang van de crisis ernstiger dan zij in feite is. Dit pleit dus ook voor de houding om wel grote waakzaamheid te betrachten maar niet in een grote nervositeit te vervallen.

Delft.

Prof. Dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE.

den begonnen is met het verstrekken van leningen voor het verbeteren van het onderwijs in ontwikkelingslanden¹⁾.

De groei van de „kennisindustrie” in de Verenigde Staten is vooral in de laatste acht jaren versneld; een verdere aanzienlijke uitbreiding is te verwachten. In alle sectoren van de Amerikaanse „kennisindustrie” vinden belangrijke verbeteringen, vernieuwingen en ontwikkelingen plaats. Om bij het lager en middelbaar onderwijs te beginnen, de veranderingen op dit gebied zijn sedert 1957 als gevolg van de Spoetnik zeer aanzienlijk. De toegang tot de Colleges, niet alleen tot de allerbeste maar ook tot de zeer goede, is in de laatste jaren steeds moeilijker geworden. Dit heeft tot gevolg, dat een belangrijk deel van de Amerikaanse middelbare-schooljeugd vooral de laatste drie schooljaren enorm hard werkt om toegang tot een goede „wetenschappelijke instelling te verkrijgen. Zelfs de allerbeste leerlingen zijn er niet zeker van tot het College van hun keuze te worden toegelaten, omdat naast uitstekende rapporten ook nog andere maatstaven voor de toelating worden aangelegd. De concurrentiestrijd onder de goede middelbare scholieren in de Verenigde Staten is daarom bijzonder fel. In dit opzicht vertoont dit deel van de „kennisindustrie” een markante overeenkomst met het bedrijfsleven. De strijd om het bestaan in dit land heeft plaatsgemaakt voor de strijd om prima onderwijs.

De strengere selectie-eisen van de goede Colleges in de laatste jaren heeft mede tot een sterke verbetering van dit deel van het wetenschappelijk onderwijs geleid. Daarnaast is ook het niveau van dit onderwijs verhoogd, vooral ook door de toegenomen investeringen. Grotere investeringen in wetenschappelijke instellingen zijn overigens een wereldverschijnsel. Het zou daarom geen bijzondere aandacht verdienen, indien dit verschijnsel alleen van kwantitatieve aard was.

Enkele kwalitatieve aspecten van het Amerikaanse onderwijs verdienen in het kader van dit vraagstuk eveneens de aandacht. Deze zijn de snelle aanpassing van het Amerikaanse onderwijs aan gewijzigde omstandigheden²⁾, de ver doorgevoerde wetenschappelijke specialisatie, het „teamwork”, de salariëring van hoogleraren naar prestaties, de aanhoudende trek van geleerden naar dit land, de aanzienlijke kapitaaluitrusting van Amerikaanse onderwijsinstellingen en mede daardoor de grote produktiviteit van wetenschappelijke onderzoeken.

In dit verband kan niet onvermeld blijven de belangrijke rol van de Amerikaanse industrie op dit gebied. Zij ondersteunt het wetenschappelijk onderwijs financieel, is vanzelfsprekend de producent van educatieve installaties enz., maar wat vooral belangrijk is, zij levert ook een bijdrage tot het uitvinden van nieuwe en verbetering van bestaande leermethoden. Een voorbeeld hiervan is, dat

¹⁾ De eerste lening voor dit doel werd in 1962 gegeven voor de uitbreiding van het middelbare-schoolwezen in Tunis. In het jaarverslag 1964-65 van de I.B.R.D. en I.D.A. wordt over dit programma het volgende opgemerkt: „In the spring of 1964, however, the Bank adopted a policy of providing more active assistance to member governments in strengthening their ability to train people in the varied skills required for economic development” (blz. 7).

²⁾ Dit is een apart onderwerp, dat bijzonder interessant is. Hier moge worden volstaan met de vermelding, dat op een toenemend aantal middelbare scholen in de Verenigde Staten onderwijs wordt gegeven in het gebruik van computers voor wetenschappelijke doeleinden.

VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

WAGENINGEN
TEL. 08370-3241

(I.M.)

onlangs General Electric Co. en Time Inc. een onderneming hebben opgericht met het doel „to develop and market educational materials, systems and services”.

Mede met het oog op de snelle technologische en andere wijzigingen geeft een aantal Amerikaanse ondernemingen de voorkeur aan studenten met een Collegeopleiding om hen later bij gebleken geschiktheid in staat te stellen een „post graduate”-opleiding te volgen in vakken, welke voor de betreffende onderneming van belang zijn. Overigens neemt ook het percentage toe van de studenten, die voor deze studie doorgaan. Ook voor de toelating tot de „graduate study” worden steeds strengere eisen gesteld, hetgeen mede tot verhoging van de kwaliteit bijdraagt.

De hierboven genoemde ontwikkelingen betreffen verbeteringen in het onderwijs uitgaande van de onderwijsinstellingen zelf. Daarnaast gaat de federale regering zich, feitelijk voor het eerst in de geschiedenis van de Verenigde Staten, actief op het gebied van het onderwijs bewegen. Allereerst kan in dit verband worden genoemd de wet, welke verbetering van het onderwijs voor het arme deel van de bevolking beoogt (Elementary and Secondary Education Act of 1965). De gedachte, welke hier achter ligt, is dat kinderen uit arme gezinnen door beter onderwijs later hun positie kunnen verbeteren. Als men op de hoogte is van de geringe kwaliteit van het onderwijs, dat aan deze bevolkingsgroep wordt gegeven, dan realiseert men zich de mogelijkheden van een snelle verbetering op dit gebied. De te verwachten verbetering van het onderwijs voor de genoemde groep zal op de duur een niet te onderschatten invloed op de Amerikaanse economie hebben.

Niet alleen op het gebied van het lager en middelbaar onderwijs, ook op het gebied van het wetenschappelijk onderwijs zal de educatieve positie van de Verenigde Staten verder worden versterkt door de uitvoering van de „Higher Education Act of 1965”, welke op 8 november 1965 door president Johnson is getekend. Deze wet en de reeds eerder genoemde wet zijn een belangrijk onderdeel van het programma van de „Great Society”, een programma dat niet alleen sociaal, maar ook educatief is georiënteerd.

Een ander verschijnsel, dat ook een onderdeel vormt van de „kennisindustrie”, is de aandacht, welke in de laatste jaren wordt geschonken aan de herscholing van werklozen. De resultaten, welke hiermede tot dusverre zijn bereikt, zijn voor de regering een aanmoediging op dit gebied voort te gaan.

De genoemde verschijnselen en ontwikkelingen zijn moeilijk te meten en ook heel moeilijk te vergelijken met de huidige stand van het onderwijs in Europa. De verbeteringen op de genoemde gebieden zijn ech-

ter aanzienlijk, en zullen een belangrijke bijdrage vormen in de verhoging van de concurrentiekracht van de Verenigde Staten. Dit blijkt onder meer uit de ontwikkeling in de laatste hier te bespreken sector van de „kennisindustrie“: de research en technologische ontwikkeling. Immers, dit gebied is de hoogste trap van het onderwijs in breedte en diepte. Als de onderwijsfundamenten niet goed zijn, kan ook de wetenschappelijke bovenbouw niet tot grote prestaties komen.

De vooruitgang op het gebied van research en ontwikkeling van de laatste jaren toont duidelijk aan, dat de Verenigde Staten Europa thans de loef afsteken. Dit is het gevolg van een aantal factoren, waarvan er hierboven reeds enkele zijn genoemd. De achterstand van Europa ten opzichte van de Verenigde Staten op het gebied van research en ontwikkeling is in de laatste tijd in verschillende Europese landen gesignaleerd. Dit vraagstuk is belangrijk genoeg om er bij stil te staan.

In West-Duitsland heeft de regering in een recent rapport ³⁾ aangedrongen op verhoging van het percentage van de uitgaven voor genoemde doeleinden met betrekking tot het bruto nationaal produkt. Ik citeer uit dit rapport (blz. 144):

„Aus dem oben Dargelegten folgt, dass nicht nur der Staat seine Aufwendungen für wissenschaftliche Forschung und Entwicklung besonders für die wissenschaftliche Infrastruktur steigern muss, sondern dass auch die Wirtschaft in Zukunft in noch stärkerem Masse als bisher gleichzeitig Investitionen für marktorientierte technische Entwicklungen und für nichtmarktorientierte Forschung vornehmen muss“.

De aandrang tot grotere uitgaven op dit gebied is zonder twijfel mede het gevolg van een oordeel, dat Prof. Seitz, de voorzitter van de Amerikaanse „National Academy of Sciences“, enkele jaren geleden heeft gegeven over de stand van de research in enkele Europese landen, waarin vooral op de achterstand in Duitsland werd gewezen ⁴⁾. Deze waarschuwing heeft weerklank gevonden in een rapport — onder veelzeggende titel — van een wetenschappelijke vereniging in West-Duitsland ⁵⁾. Het volgende citaat is hieraan ontleend:

„In den Bereichen moderner Entwicklungen der Forschung und der Anwendung moderner Methoden können wir zwar manche grosse Einzelleistung aufweisen, müssen aber im allgemeinen einen bedenklichen Rückstand gegenüber anderen Länder feststellen“.

Hoewel in het genoemde rapport van de Westduitse regering vermeld wordt, dat de uitgaven voor research en ontwikkeling — uitgedrukt in het bruto nationaal produkt — in enkele andere landen, zoals Groot-Brittannië, Frankrijk, Zwitserland en Zweden, hoger waren dan in West-Duitsland, hoort men ook in Frankrijk klachten over de voorsprong van de Amerikaanse research. Ofschoon, aldus R. Lemaigne ⁶⁾, de Franse research de Verenigde Staten op enkele gebieden vooruit

³⁾ Bericht der Bundesregierung über den Stand und Zusammenhang aller Massnahmen des Bundes zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung mit einer Vorausschau des Bedarfs an Mitteln des Bundes für 1966 bis 1968. Bundesbericht Forschung I (zonder jaartal).

⁴⁾ Dr. F. Seitz: „Science on the March“ in „Physics Today“ van juli 1962.

⁵⁾ „Stand und Rückstand der Forschung in Deutschland in den Naturwissenschaften und den Ingenieurwissenschaften“, publikatie van de „Deutsche Forschungsgemeinschaft“ (Wiesbaden 1964), welke gebaseerd is op de medewerking van 140 geleerden.

⁶⁾ In een interview, gepubliceerd in „France Actuelle“ van 15 april 1965.

is, is de Amerikaanse industriële research in het algemeen tien jaar vóór bij Frankrijk.

Het komt mij voor, dat het moeilijk is de achterstand in research in jaren uit te drukken. Niettemin wijzen de gegevens voor de uitgaven voor research in verschillende landen duidelijk in de richting van een achterstand van Europa op dit gebied. Terwijl de Amerikanen in het fiscale jaar 1964-'65 ongeveer \$ 20 mrd. voor research uitgaven, was dit voor Europa in dezelfde maanden \$ 7 mrd. ⁷⁾. Dr. Karsten komt dan ook in dit verband zeer terecht tot de conclusie, dat „the more this situation deteriorates, the more European industry will be outdistanced in its modern technology“.

Voor een juiste vergelijking van de genoemde bedragen moet met verschillende factoren rekening worden gehouden. In de eerste plaats zijn de lonen en salarissen in Europa lager dan in de Verenigde Staten, zodat de \$ 7 mrd. vergeleken met de \$ 20 mrd. wat te ongunstig voor Europa uitvalt. Daartegenover staat echter de eerder genoemde factor van de grotere produktiviteit van het wetenschappelijk onderzoek in Amerika. Een andere factor is, dat een groot deel van de research-uitgaven dient voor militaire doeleinden, welke in de laatste jaren gericht zijn op onderzoekingen, welke voor de industrie niet van onmiddellijk belang zijn, zodat deze uitgaven in mindere mate dan vroeger ten goede komen aan de economische groei. Ten slotte werkt ook op dit gebied de wet van de afnemende meeropbrengsten. Dit kan betekenen, dat meer wetenschappelijke arbeid verricht zal moeten worden om een zelfde verhoging in arbeidsproduktiviteit te bereiken.

Wat de Verenigde Staten betreft, kan men steeds weer zien, wat de technische ontwikkeling voor het onderwijs heeft betekend. Om slechts enkele voorbeelden uit de naoorlogse periode te noemen, op het gebied van atoomenergie, computers en elektronica hebben de Verenigde Staten een voorsprong gekregen, die door Europa moet of moest worden ingehaald. Het meest recente voorbeeld is dat op het gebied van de ruimtevaart. Dit voorbeeld bewijst tot welke technische prestaties de Verenigde Staten in korte tijd in staat zijn. Een ander belangrijk aspect is, dat het wetenschappelijk onderzoek voor de ruimtevaart heeft bijgedragen tot een enorme uitbreiding van wetenschappelijke en technische kennis, die reeds de basis vormt voor nieuwe uitvindingen en toepassingen en dit nog verder zal doen. Deze uitvindingen vereisen een nieuw instrumentarium, dus nieuwe investeringen door overheid, bedrijfsleven en wetenschappelijke instellingen.

De kracht van de Amerikaanse industrie heeft altijd gelegen in de grote bekwaamheid om de resultaten van de zuivere wetenschap praktisch toe te passen. Nieuwe theorieën op het gebied van de exacte wetenschappen, afkomstig uit Europa, zijn door de Amerikanen in hoge mate gebruikt voor praktische doeleinden. Daartoe heeft vooral bijgedragen de hoge trap van ontwikkeling van de technische wetenschappen in Amerika. Op dit gebied heeft dit land altijd een voorsprong op Europa gehad. De beoefening van de zuivere wetenschap werd daarentegen betrekkelijk verwaarloosd. Evenwel, ook op dit gebied heeft zich na de oorlog een grote verandering voltrokken. Volgens de bekende fysicus

⁷⁾ Ontleend aan een artikel van Dr. C. F. Karsten in „Harvard Business Review“ van september/oktober 1965 (blz. 58), getiteld: „Should Europe restrict U.S. investments?“.

In de zomer van 1965 schreef Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan in „E.-S.B.” een reeks artikelen over de goud-wisselstandaard. Hij noemde deze standaard monetair onbetrouwbaar en politiek onaanvaardbaar. Deze artikelen gaven Drs. H. van Gelder aanleiding bij een aantal punten kritische kanttekeningen te plaatsen. Prof. Goudriaan gaat in een tweetal artikelen, waarvan het eerste in dit nummer is afgedrukt, uitvoerig in op het hieronder volgende commentaar van de heer Van Gelder.

Hassan en de grondstoffen

Is het in het algemeen reeds een riskante zaak het niet eens te zijn met een verkondigde opvatting (hoe licht klinkt het verwijt „niet goed geluisterd”, „niet goed gelezen” of zelfs „er in het geheel niets van begrepen” te hebben), hoe hachelijk is het dan van mening te verschillen met een zo bijzonder vooraanstaand en gezaghebbend wetenschapsman, die ook in de praktijk lauweren heeft geoogst, als Prof. Goudriaan. Op het gevaar af één van bovenstaande verwijten te moeten incasseren, wil ik toch enige punten uit zijn artikelen over de goud-wisselstandaard ¹⁾ aan de orde stellen, waar ik òf Prof. Goudriaan niet heb begrepen òf een andere mening ben toegeedaan.

¹⁾ „De goud-wisselstandaard: monetair onbetrouwbaar, politiek onaanvaardbaar” in „E.-S.B.” van 21 en 28 juli en 4 en 11 augustus 1965.

(vervolg van blz. 14)

Dr. Edward Teller, heeft Amerika thans de leiding in de wereld op het gebied van de zuivere wetenschappen ⁸⁾. Dit zeer belangrijke feit werd dezer dagen bevestigd door een Zwitserse geleerde ⁹⁾. Een ander bewijs is het grote aantal Amerikaanse Nobel-prijswinnaars in de natuurkunde in de laatste jaren ¹⁰⁾.

De grote vooruitgang van Amerika in de laatste 5 à 10 jaren op het gebied van de zuivere en toegepaste wetenschappen, is een van de redenen dat de kwaliteit van de investeringen en van de daarmee verkregen produkten en diensten is gestegen. In het algemeen kan worden gesteld, dat een economie, welke haar voorraad kapitaal (menselijk en fysiek) sterk uitbreidt, ook het proces van technische vooruitgang versnelt. Het betreft hier een wisselwerking. De sterke groei van de „kennisindustrie” in de Verenigde Staten is slechts één van de factoren, die de concurrentiekracht van dit land bepalen. Een andere belangrijke factor is de voorraad fysiek kapitaal, die de laatste jaren aanzienlijk is uitgebreid.

Washington D.C., 19 november 1965.

v. d. V.

⁸⁾ „Pure science is currently receiving most generous support. As a result the United States enjoys an unquestionable lead in pure science”. Uit een artikel van Dr. Teller in „The Role of Applied Science” in het verzamelwerk „Basic Research and National Goals” (een rapport van „The National Academy of Sciences”, Washington D.C., maart 1965).

⁹⁾ Prof. Dr. A. von Muralt, president van de „Forschungsrat des Schweizerischen Nationalfonds zur Förderung der Wissenschaftlichen Forschung”, heeft hierop gewezen in een rede „Forschungs-planung in der Welt und die Probleme der Schweiz” op 21 oktober 1965 te Zürich gehouden (zie „Neue Zürcher Zeitung” van 23 oktober 1965).

¹⁰⁾ In de zes jaren van 1960 tot 1965 is de Nobel-prijs voor natuurkunde vijf maal door Amerikanen gewonnen, echter enkele malen samen met geleerden uit andere landen.

Is het niet wat erg conservatief zoveel waarde te hechten aan de verhouding tussen de internationale fiduciaire betaalmiddelen en de zgn. realia? Waar blijven we als we in wezen voortgaan met het wel en wee van ons internationale betalingsverkeer op te hangen aan toevallige omstandigheden als de goudvoorraad, de goudconsumptie, de goudproduktie, om over de goudprijs nog maar te zwijgen? Zijn er in Nederland veel critici te vinden van het nationale prijsbeheersingsbeleid, de vaste goudprijs is toch wel een staaltje van internationale prijsbeheersing zonder weerga. Een prijsbeheersing die bovendien ontwrichtend werkt, doordat slechts een enkel goed eronder valt en dus de werking van de relatieve schaarste teniet doet. Het enige dat men van het goud kan zeggen is, dat het inderdaad het enige goed is dat ook internationaal aan de primaire eis van algemeen aanvaard ruilmiddel voldoet en dus aan het geldcriterium. De werkelijke kracht van een valuta wordt immers bepaald door het samenspel van productief vermogen, consumptie, besparingen en investeringen van het land welks overheid bedoelde valuta tot wettig betaalmiddel verklaart. Ook internationaal moet het mogelijk zijn om op deze basis de kwaliteit en kwantiteit van de liquiditeiten te waarborgen.

Het is natuurlijk niet mooi om de zaken schoner en beter voor te stellen dan zij zijn, maar op zich behoeft er geen bezwaar tegen te zijn dat Amerika goud „leent” van het I.M.F.; het betaalt er dan ook voor. Prof. Goudriaan trekt graag vergelijkingen met het bedrijfsleven. Wel, er is nog nooit iemand over gevallen dat een zakenman met „geleend” geld werkt. Ook niet als hij zijn verplichtingen op korte termijn omzet in verplichtingen op langere termijn. Integendeel, we zeggen dan dat hij zijn liquiditeit verbetert. Als onze zakenman geld aantrekt in de vorm van bankkrediet dan beschouwt hij dezelfde middelen tot zijn dispositiecapaciteit te behoren die zijn buurman, crediteur, bij de bank heeft staan tot zijn eigen vrije beschikking. Natuurlijk moet onze zakenman het geleende met rente terugbetalen en moet hij rekening houden met deze toekomstige verplichting en natuurlijk kan de bank hem zoveel lenen dat hij en zijn buurman samen meer opeten dan ze gezamenlijk produceren. Er zijn nu eenmaal knappe en domme zakenlieden, knappe en niet zo knappe bankiers en er zijn staten.

Dat Prof. Goudriaan geen vriend van Hassan is, is zijn goed recht, en te loven. Dat hij de methode-Coué verwerpt, getuigt van karakter. Dat hij van bepaalde theorieën en opvattingen niets moet hebben en strikt vasthoudt aan dat wat hem vertrouwd en lief is, is ook een zaak die anderen niet raakt. Maar dat hij een aantal zaken, die niets méér gemeen hebben dan zijn afkeer, op één hoop gooit en daarna over één kam

scheert, lijkt mij onjuist. Of de kostprijzen en de winsten hoger, lager of gelijk zijn dan ze zijn, is voor zijn betoog niet bijster relevant en ook op zich zijn deze zaken minder belangrijk dan men vaak meent, daar kostprijzen en winsten slechts delen uit één geheel zijn. De opvattingen van Prof. Goudriaan over „marginal costing” en „direct costing” steunen kennelijk op de opvattingen van Limperg in dezen. Zelfs dat echter mag geen reden zijn om nu maar direct instemming te betuigen. In de eerste plaats behoeven vervangingswaardeleer en integrale kostprijzberekening niet synoniem te zijn, terwijl bovendien een aantal vooraanstaande lieden reeds zo hard tegen het heilige huis van Limperg heeft geschopt dat zelfs een stamklant, als Van der Schroeff, door de scheuren genoodzaakt, een tweede woninkje heeft aangeschaft om er een deel van zijn vrije uren in door te brengen. Ik ben van mening dat de publikaties van Burgert en Slot deze materie afdoende behandelen. Ook Van Muiswinkel (M.A.B. van december 1958) schaaft zich met veel overtuigingskracht onder de schoppers tegen het heilige huis der vervangingswaardeleer. „Different costs for different purposes”, in het bedrijf kunnen ze, mits goed gehanteerd, alle hun nut afwerpen. We menen toch niet in ernst dat onze verkoopprijzen gebaseerd zijn op onze kostprijzen? Of de overheid bepaalt ze, of de markt decreeteert ze en in het beste geval worden ze door het marktonderzoek gesteld. Of men tegen de gegeven prijzen wel of niet gaat produceren, hangt van meer af dan van de kostprijzen alleen en zelfs deze verschilt al naar gelang waar we ons bevinden op de weg die loopt van de investeringsbeslissing tot de verkoop van het produkt. T.a.v. de winsten mag ik opmerken dat winstberekening en winstbestemming twee zaken zijn.

Geheel eens kan ik het met Prof. Goudriaan zijn dat het de hoogste tijd is dat een objectief, onafhankelijk en gezaghebbend wetenschappelijk instituut zich gaat belasten met het opstellen en bijhouden van internationale liquiditeitsrekeningen. Inderdaad zijn de korte kredieten sterk overtrokken en vooral die, verleend aan de onderontwikkelde landen, maar aan het verlenen van langer krediet aan deze landen zit het bezwaar dat ze pas op een later tijdstip met hun verplichtingen worden geconfronteerd, hetgeen gezien het geringe verantwoordelijkheidsbesef de problemen verschuift, maar niet oplost. Ook bestaat het gevaar, dat de op lange termijn gefinancierde objecten versleten zijn voordat ze zijn betaald.

De kern van het betoog van Prof. Goudriaan is de stabilisering van de grondstoffenprijzen, de grondstoffenv valuta. Prof. Goudriaan is redelijk optimistisch t.a.v. de mogelijkheden om met gebruik van relatief geringe middelen, mits vroegtijdig toegepast, de zaak te redden. Ik deel dit optimisme niet en ben bang dat de gedachten van Prof. Goudriaan te sterk worden beïnvloed door de in hem slapende technicus. Zijn mechanische denktrant over het labiele evenwicht doet sterk denken

aan de, door Van Muiswinkel m.i. zeer scherp aan de kaak gestelde, biologische denktrant van de Limpergiana over de boom, de stam en de vrucht. Ook hier meen ik het mechanische als uitgangspunt te bespeuren en niet als illustratie. De mechanische analyse gaat niet op, omdat de stabilisering van de grondstoffenprijzen niet vraagt om snel „een beetje” te doen, maar om snel „veel” te doen. Zonder een rigoureuze produktiebeperking, hoe jammer ook, komt men er niet. Ik geloof dat de ervaring met de Amerikaanse regeringsvoorraden dat wel leert. De agrarische producenten zullen altijd trachten hun inkomen te handhaven of — indien hun zonder meer een vaste prijs worden geboden — op te voeren. Zie de Nederlandse melkplak.

Het lijkt mij niet geheel juist, te stellen dat het probleem van de waardevastheid van het geld nu juist in de Verenigde Staten en in de andere westelijke landen heeft geleid tot bescherming van de landbouwprijzen. Het is trouwens de vraag, of ook in de toekomst het tot nu toe gevolgde systeem voor de verder geïndustrialiseerde landen wel het meest juiste is. Waarom zijn de grondstoffenprijzen zo instabiel en waarom verslechtert de ruilvoet voor grondstoffen ten opzichte van industrieproducten? Een heel belangrijke, zeer moeilijk voorspelbare en een uiterst onbeheersbare, factor vormt het weer en daarmee de grootte van de oogst. Bovendien proberen de onderontwikkelde landen als de prijzen dalen hun inkomensstroom te handhaven door meer te produceren. Om kostbare ontwikkelingsprojecten te financieren proberen zij inkomsten te verwerven uit de produktie en verkoop van stapelprodukten. Uit dit alles volgt een onregelmatige produktie met een tendens tot overproduktie. Daar de economieën van deze landen meestal van een of twee stapelprodukten afhankelijk zijn, de regeringen meestal vervuld zijn van ambitieuze plannen, maar gespeend zijn van veel verantwoordelijkheid, corruptie en onbekwaamheid hoogtij vieren en de straat regeert, worden de problemen alleen maar erger. In Afrika is de produktie van agrarische grondstoffen de laatste tien jaar met ca. 50 pCt. toegenomen. Voorts doet zich het probleem voor van de concurrentie van de synthetische produkten, terwijl de technologische ontwikkeling er verder toe leidt dat relatief minder grondstoffen in de eindprodukten worden verwerkt. Bovendien hebben de voornaamste consumenten, de westelijke landen, zo langzamerhand hun buik letterlijk vol en zoeken zij de verdere vergroting van hun inkomen meer en meer in de dienstensector.

Zijn de objectieve vooruitzichten voor de grondstoffen al slecht, de onderontwikkelde landen dragen zelf het hunne ertoe bij de situatie te verslechteren. De producenten van de agrarische grondstoffen zijn de eersten om zich niet aan de afgesloten „marketing agreements” te houden als dit in hun persoonlijke kraam te pas komt, terwijl de internationale politieke situatie er ook niet toe bijdraagt vlot tot overeenstemming te geraken en de naleving van gemaakte afspraken te

(I. M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co. N.V.

controleren en af te dwingen. Het feit dat de extra defensie-inspanningen van de Verenigde Staten geen enkele invloed hebben gehad op de grondstoffenprijzen, wijst op grote overproductie en zeer aanzienlijke voorraden; alleen al de Amerikaanse landbouwoverschotten bedragen ca. \$ 8 mrd., om nog maar te zwijgen over de Amerikaanse strategische voorraden.

Dit alles in beschouwing genomen vraag ik mij af wat Prof. Goudriaan voor mogelijkheden ziet in het monetiseren van een deel van de grondstoffenvoorraden. Een eerste eis die aan geld moet worden gesteld, is die van algemeen aanvaard ruilmiddel. Om dit te bereiken moet er een zekere schaarste aan dit ruilmiddel bestaan. Uit een voorbeeld van Prof. Goudriaan zelf blijkt dat de Verenigde Staten hun landbouwoverschotten nog niet „aan de straatstenen kwijt kunnen”, waarmee de betekenis ervan als gelddekking en waarde-regulator toch wel erg dubieus wordt. M.i. vertrouwt Prof. Goudriaan te veel op een min of meer regelmatige cyclische beweging van de grondstoffenprijzen. Zo deze er in het verleden al was, dan is er nu minder hoop dan ooit op een herstel van de „normale” situatie. Prof. Goudriaan denkt in tijden van lage prijzen te kopen en bij hoge prijzen te verkopen. Ik ben bang dat dit een ijdele hoop is, tenminste als men niet aan een stringente produktiebeperking wil. Zonder een effectieve produktiebeperking of, als aantrekkelijker alternatief, een belangrijke consumptieverhoging, komt men niet uit het slop. Een ondersteuning van de grondstoffenprijzen zonder meer leidt onherroepelijk tot een super surplus, waar men alleen nog afkomt door er de brand in te steken.

Een oplossing is m.i. alleen te bereiken door een combinatie van prijssteun, produktiebeperking, consumptieverhoging, het kwijtschelden van een deel der schulden, het uitstel verlenen van betaling voor een ander deel, en het krachtig hulp verlenen in de vorm van schenkingen. Maar dit alles niet dan met voldoende waarborgen voor reorganisatie en sanering in de debiteurlanden. Prof. Goudriaan is geen voorstander van hulp en er is veel te zeggen voor zijn standpunt. Het „trade not aid”-argument heeft veel aanhangers, maar als er één ding is dat voor hulp pleit, is het dat deze

meer kans heeft te leiden tot vorming van kapitaal-goederen, terwijl de verhoogde inkomsten door betere prijzen licht geconsumeerd worden. En dat is nu niet bepaald de bedoeling.

Tot slot de kwestie of een instorten van de grondstoffenprijzen onherroepelijk zal leiden tot een depressie in de industrielanden. Ik meen dat dit er niet causaal uit hoeft te volgen en dat de situatie nu duidelijk anders is dan in 1930. In de eerste plaats waren de grondstoffenlanden toen voor het grootste deel koloniën van de industrielanden. Verder is de rol van de grondstoffen in de internationale handel in de afgelopen jaren relatief minder belangrijk geworden. De westelijke industrielanden hebben een vele malen groter handelsvolume met elkaar dan met de onderontwikkelde gebieden, terwijl bovendien vele landen die in de jaren dertig nog agrarische en handelslanden waren nu in belangrijke mate geïndustrialiseerd zijn. Ook het binnenlands consumptiepotentieel van de westelijke landen is een veelvoud van 30 jaar geleden. Bovendien beschikt men over een uitgebreid arsenaal van moderne wapens en over goede waarnemingstechnieken, zodat een snel en voldoende optreden tegen een ernstige deflatie wel gewaarborgd lijkt.

Als we een conclusie moeten trekken dan kunnen we zeggen: „akkoord met grondstoffenstabilisatie, maar dan als onderdeel van een complex van maatregelen en omkleed met voldoende waarborgen”. Hoe zou deze grondstoffenstabilisatie moeten worden uitgevoerd? Bijv. door een overeenkomst van de Groep van Tien, waarna de individuele grondstoffenproducenten kunnen worden uitgenodigd met de Groep een overeenkomst aan te gaan, waarbij de Groep zich verplicht bepaalde kwantiteiten grondstoffen tegen bepaalde prijzen af te nemen en andere aanvullende hulp te verstrekken, waartegenover het betreffende onderontwikkelde land op zich neemt de produktie te beperken en andere noodzakelijke saneringsmaatregelen te nemen. Iedereen blijft dus vrij al dan niet mee te doen, terwijl er enige zekerheid wordt verkregen dat gemaakte afspraken worden nagekomen en slechts een minimum aan geld over de balk wordt gesmeten.

Heiloo.

H. VAN GELDER.

Monetaire varia

(I)

Algemeen

1. Het voorgevoel van de heer H. van Gelder heeft hem niet bedrogen. Als ik in punt 5.3 - 5.6 van mijn beschouwingen over de goud-wisselstandaard ¹⁾ een aantal voorbeelden geef van Angelsaksische rekenwijzen die „allemaal culmineren in ondermijning van de soliditeit” om daarmee de indruk weg te nemen „dat deze vreemdsoortige manipulaties uitsluitend voorkomen in de wereld van het internationale geld- en kredietverkeer” en de heer Van Gelder schrijft dan „dat ik een aantal zaken, die niets méér gemeen hebben dan mijn afkeer op één hoop gooi en daarna over één kam

scheer (!)” — wat kan ik anders antwoorden dan dat hij „niet goed gelezen” heeft.

Als ik met een motto, ontleend aan het boek van Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart, met een tekening, met het gebruik van het woord goud-wisselgrondstoffenstandaard en met een uitweiding over de driedelige taak en dus de drievoudige structuur van een rationeel geldstelsel, mijn best doe om te verduidelijken dat het mij niet gaat om een terugkeer naar een materieel geldstelsel, maar om *met behoud van* en dus *naast* de reeds bestaande technieken een derde techniek ingang te doen vinden — als dan de heer Van Gelder vraagt „waar wij blijven als we in wezen voortgaan met het wel

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 28 juli 1965.

en wee van ons internationale betalingsverkeer op te hangen aan toevallige omstandigheden als de goudvoorraad enz." — wat kan ik anders doen dan verdrietig erkennen dat ik toch niet duidelijk genoeg ben geweest, want dat de heer Van Gelder, en naar ik aanneem ook andere lezers, „er in het geheel niets van begrepen" hebben.

Dit weekblad is niet de plaats om in te gaan op zijn kritiek op mijn bedrijfseconomische voorbeelden. Te minder omdat het Nederlandse bedrijfsleven ten aanzien van deze voorbeelden al dertig of veertig jaar geleden de goede praktijk gekozen heeft en deze stelling niet zal verlaten.

2. De heer Van Gelder meent dat er „op zich geen bezwaar tegen behoef te zijn dat Amerika goud „leent" van het I.M.F.". Goud „lenen" is niet de juiste term. Het goud is door het I.M.F. aan Amerika verkocht, het is dus het eigendom geworden van Amerika, maar bezwaard door het recht van wederinkoop van het I.M.F. tegen de door Amerika betaalde prijs. Ik heb tegen deze transacties drie ernstige bedenkingen:

a. Als Amerika het recht heeft tot deze goudaankoop dan behoren alle andere deelnemers in het I.M.F. een overeenkomstig recht te bezitten. Zie de categorische Imperatief van Kant. Het gevolg is dan dat de initiale goudvoorraad van het I.M.F. daalt tot rond 20 pCt. van hetgeen zijn stichters bedoeld hebben en dat dit bedrag al gauw onvoldoende zal blijken voor zijn doel: aankoop van schaarse valuta. De klem van dit bevoegd blijkt uit de goudrekening van het I.M.F., die ik hier laat volgen in de Engelse terminologie voor de gemakkelijke vergelijkbaarheid met de gegevens in de „International Financial Statistics".

TABEL 1.

Goudrekening I.M.F. tot 31 juli 1965

(in mln. \$)

Debet	Credit
Gold subscriptions 3.386	Gold sales for currency 1.744
Repurchases in gold 827	Gold sales for U.S. Treasury Bills 800
Charges paid in gold 185	Interest on Fund borrowing 7
	Actual gold holding of I.M.F. 1.847
4.398	4.398

b. Het recht van wederinkoop van het goud door het I.M.F. heeft de natuurlijke tendentie om illusoir te worden. De eerste verkoop van goud door het I.M.F. aan Amerika gebeurde in januari 1956; de Amerikaanse goudvoorraad was toen min of meer constant, maar de buitenlandse vorderingen tegen de dollar toonden reeds een voortdurende stijging. De tweede verkoop gebeurde in juli 1959; de goudvoorraad was voor onbepaalde tijd een dalende richting ingeslagen, de buitenlandse vorderingen bleven stijgen; het snijpunt van beide lijnen was gepasseerd. Bij de derde verkoop in november 1960 bedreeg het ongedekte tekort van de buitenlandse vorderingen reeds bijna \$ 1 mrd. Sindsdien is dit tekort blijven stijgen.

Dacht men dat een I.M.F., dat onder deze omstandigheden zijn goud heeft verkocht, het onder nog veel ongunstiger omstandigheden zou kunnen terugvragen? Het I.M.F. heeft Amerika gestijfd in zijn roekeloze politiek in plaats van het tijdig, d.w.z. vóór 1959, van de dwalingen zijns weegs terug te roepen door de goudverkoop van 1956 ongedaan te maken.

c. De goudrekening op de balans van het I.M.F. per 30 april 1965 toont een bedrag van rond \$ 800 mln. aan beleggingen in 12-maands Amerikaans schatkistpapier, ook al kan dit dus in feite niet binnen 12 maanden in goud worden omgezet. Bij publikaties over de Amerikaanse goudvoorraad wordt nooit vermeld dat daarvan \$ 800 mln. bezwaard is door het recht van terugkoop door het I.M.F. Het I.M.F. had tenminste deze voortdurende vermelding als eis moeten stellen in het belang van de publieke moraliteit.

3. Het doet mij veel genoeg dat de heer Van Gelder instemt met mijn voorstel om de boekhouding van de internationale liquiditeit leesbaar en betrouwbaar te maken. Het is het enige middel om aan het euvel van de dubbelstellingen een einde te maken.

Hoe dringend deze zaak is blijkt uit de noot in het artikel van Prof. Dr. H. W. J. Bosman ²⁾, waarin hij tegenover mij de stelling verdedigt dat de goudtranche van het I.M.F. tot de „liquiditeiten" mag worden gerekend. Maar mijn bewering ging verder: ik heb verzet aangetekend tegen de aanbeveling van het I.M.F. „(to) treat the resulting liquid claims on the Fund as reserves" (blz. 689). Ik betwist dus 1. dat trekkingen binnen de goudtranche als volstrekt liquide mogen worden beschouwd; 2. dat ook voor zover zij liquide zijn gebleken, deze trekking als reserve mag worden beschouwd.

Mijn geachte collega is, geloof ik, het slachtoffer geworden van een onjuiste vertaling als hij „unconditional liquidity" in het taalgebruik van het I.M.F. in het Nederlands gelijk stelt aan „een volstrekt recht tot trekking, zonder dat het Fonds enige voorwaarde stelt of onderzoek doet (zodat) de verplichting tot terugbetaling geen betekenis meer (heeft), aangezien men de trekking dan altijd kan aflossen en weer kan laten herleven".

In de Engelse taal heeft een woord dikwijls geen vaststaande betekenis; deze moet dan van geval tot geval worden afgeleid uit het verband waarin het wordt gebruikt. Wanneer men nu raadpleegt blz. 26 van het Annual Report I.M.F. 1964, dan ziet men dat het verschil tussen „conditional liquidity" en „unconditional liquidity" uitsluitend hierin ligt dat in het eerste geval „liquidity is available only on prescribed or negotiated conditions as to use or as to the policies to be pursued by the country using it", welke specifieke voorwaarden bij de „unconditional liquidity" vervallen. *Alleen ten aanzien van deze specifieke voorwaarden is de „unconditional liquidity" dus onvoorwaardelijk — allerlei andere voorwaarden blijven geldig.*

Deze overblijvende voorwaarden zijn ten dele van materiële, ten dele van formele aard. De materiële voorwaarde, die te allen tijde zal blijven gelden, is dat een trekking (ook als er geen enkele formele voorwaarde zou zijn — quod non) alleen kan worden uitgeoefend als de gewenste soort valuta in het Fonds aanwezig is of door goudafgifte kan worden verkregen. Nu heeft Schweitzer in zijn rede van 27 september reeds gezegd ³⁾:

„...the Fund's holdings of a number of currencies fell to a very low level. ....Germany and Italy are now below 10

²⁾ Zie „Naar een nieuwe sleutelvaluta?" in „E.-S.B." van 27 oktober 1965, blz. 985.

³⁾ „International Financial News Survey", 1 oktober 1965, blz. 346.

percent of quota. Of the currencies of two other countries, which are not participants in the General Arrangements to borrow, our present holdings are also extremely low: 4 percent of quota in the case of Austrian schillings and 6 percent of quota in the case of Spanish pesetas".

Als deze schaarste aan gewenste, maar niet-aanwezige valuta ernstiger wordt, staat het Fonds maar één betrouwbare weg open: ze aan te kopen tegen goud. Of dit goud steeds in voldoende mate aanwezig zal zijn is, als men de goudrekening in tabel 1 goed bekijkt, stellig aan twijfel onderhevig. Hier ziet men reeds een in het oog springend verschil tussen de „owned reserves” van een circulatiebank en haar trekkingsrecht op een Fonds van welks inhoud men nooit zeker kan zijn. Maar dit trekkings„recht” is verder beperkt door de nog altijd geldende Articles of Agreement van het I.M.F. en door de Decisions of the Executive Directors.

Wat de eerste betreft vestig ik de aandacht op:

Article I, dat sub V onder de doeleinden van het Fonds vermeldt:

... providing them (the members) with opportunity to correct maladjustments in their balance of payments.

Article V sec. 3. Conditions governing use of the Fund's resources.

sec. 4. Waiver of Conditions.

sec. 5. Ineligibility to use the Fund's resources.

Al deze bepalingen leggen de nadruk op het tijdelijk karakter van elk beroep op de middelen van het Fonds. Dit is nog eens onderstreept in het besluit van de Executive Directors van 10 maart 1948 en vooral in dat van 13 februari 1953, dat o.a. zegt (sub 2a):

„considering especially the necessity for ensuring the revolving character of the Fund's resources, exchange purchased from the Fund should not remain outstanding beyond the period reasonably related to the payments problems for which it was purchased from the Fund. The period should fall within an outside range of three to five years. Members will be expected not to request the purchase of exchange from the Fund in circumstances where the reduction of the Fund's holdings of their currencies by an equivalent amount within that time cannot reasonably be envisaged”.

Zie ook het bepaalde onder 2 c en de besluiten van 23 december 1953, 10 maart 1948, 3 mei 1963, 18 januari 1965 en 3 augustus 1964. In laatstgenoemd besluit is de mogelijkheid uitdrukkelijk voorbehouden om een aanvraag tot trekking in de goudtranche te plaatsen „on the board's agenda for discussion”.

Al deze bepalingen en uitspraken, bonafide toegepast, sluiten een handelwijze als door Prof. Bosman aangegeven te enen male uit ⁴⁾. Het permanent maken van hetgeen als tijdelijk is bedoeld, zou ook duidelijk in strijd zijn met de gedachten, die bij de oprichting van het Fonds hebben voorgezeten en het plan Keynes-John Law hebben doen verwerpen. Dit alles is nog eens uitvoerig uiteengezet in een onlangs verschenen artikel van Prof. Machlup ⁵⁾ waaruit ik citeer (blz. 340):

⁴⁾ Dit is in de officiële stukken misschien het duidelijkste gezegd op blz. 34 van het Annual Report I.M.F. 1964: „...members can use the Fund only to meet balance of payments problems that are temporary in character and such use is to contribute to the achievement of the purposes instituted in the Fund's Articles of Agreement”.

⁵⁾ „The cloakroom rule of international reserves: reserve creation and resources” in „The Quarterly Journal of Economics”, augustus 1965; afzonderlijk verschenen in de nieuwe reeks Reprints in International Finance, uitgegeven door de International Finance Section, Department of Economics, Princeton University.

„The signers of the Bretton Woods Arrangements made the Fund a warehouse and transferagent of national moneys and guarded against the possibility of its becoming a factory of international money”.

De Franse filosoof Abélard heeft er in het begin van de twaalfde eeuw reeds op gewezen dat één bepaald object niet tegelijkertijd op twee verschillende plaatsen aanwezig kan zijn. Vier eeuwen later maakte de Franciscaner monnik Luca Pacioli deze gedachte tot grondslag van het door hem uitgevonden stelsel van dubbel of Italiaans boekhouden. Het beginsel van journaliseringstechniek, de altijd dwingende gelijkheid van debitering(en) en creditering(en) is niets anders dan een voortdurende demonstratie van het inzicht dat de waarde die op één plaats verschijnt op een andere plaats moet verdwijnen; het dwingt tot voortdurende beantwoording van de twee vragen: van waar en waarheen? Alle dubbeltellingen worden hierdoor vermeden. Activa in de balans van het I.M.F. kunnen niet tegelijkertijd activa zijn in de balans van een nationale circulatiebank. Vorderingen van bank A op bank B zijn noodwendig tegelijk schulden van bank B aan bank A. Als men deze beginselen maar standvastig handhaaft in de internationale boekhouding van liquiditeit en reserves dan kan men veel bonafide misverstand vermijden. „Double counting”, „double crossing” en „double dealing” worden afdoend bestreden door dubbel boekhouden.

4. De heer Van Gelder constateert dat de korte kredieten en „vooral die verleend aan de onderontwikkelde landen” sterk overtrokken zijn. Voor zover het korte kredieten betreft, die besloten liggen in de trekkingen op het I.M.F., mag deze uitspraak niet onweersproken blijven. Zie tabel 2.

TABEL 2. *Trekkingen op het I.M.F.*

Getrokken door:	Per 31 juli 1965		Per 30 september 1965	
	in mln. \$	in pCt.	in mln. \$	in pCt.
Ver. Koninkrijk	2.382	54,9	2.382	54,8
Ver. Staten	384	8,8	412	9,4
Subtotaal	2.766	63,7	2.794	64,2
Overige landen	1.577	36,3	1.560	35,8
Totaal	4.343	100	4.354	100

De deviezenvoorraad van het I.M.F. is door de („op zichzelf bewonderenswaardige”) structuur van het I.M.F. levenslang gedoemd tot een voortdurende demonstratie van de Wet van Gresham: de sterke valuta worden schaars, de zwakke stromen in overvloed toe. Het gaat er maar om in welke mate de zwakke valuta in het I.M.F. binnenstromen en hoe lang zij er in overmaat blijven; het I.M.F. noemt dit terecht de „twee-dimensionale structuur” van de trekkingen en baseert er zijn rentetarieven op. In het Banknummer van het Algemeen Handelsblad van 13 februari 1962 schreef ik dat „de twee belangrijkste valuta voor de wereldhuishouding (dollar en sterling) tegelijk de zwakste zijn geworden” en verbond daar de verwachting aan „misschien is er toch storm op til”. Het stormcentrum is nu veel dichterbij gekomen.

Per eind 1961 stonden de Verenigde Staten nog met meer dan \$ 600 mln. in de „super gold tranche”; het Verenigd Koninkrijk, dat per 30 april 1961 nog een schone lei had gehad, toonde per ultimo 1961 reeds

eén trekking van meer dan \$ 1 mrd., maar slaagde er ogenschijnlijk in zijn positie belangrijk te verbeteren door deze even na het midden van 1962 geheel terug te kopen. In het vierde kwartaal 1964 deed het Verenigd Koninkrijk evenwel opnieuw op het I.M.F. een beroep, aanzienlijk vergroot in mei 1965, zodat sindsdien meer dan de helft van alle trekkingen op het I.M.F. in beslag worden genomen door het Verenigd Koninkrijk (tabel 2). Het heeft daarmee een percentage van 197,4 van zijn quota bereikt, slechts even beneden het gangbare maximum van 200 pCt. en *het hoogste van alle deelnemers in het I.M.F.* De Verenigde Staten van hun kant zijn sinds eind 1963 uit de „super gold tranche” verdwenen; hun trekking beliep per eind september 1965 meer dan \$ 400 mln. (tabel 2), zodat de *twee landen van de sleutelvaluta samen per die datum bijna tweederde deel van de door het I.M.F. verschafte faciliteiten voor zichzelf hebben opgeëist.*

De rubriek overige landen in tabel 2 omvat uitsluitend ontwikkelingslanden; de industriële landen van continentaal West-Europa, Canada en Japan komen er niet in voor. Het totaal van deze trekkingen is vrij stabiel en de betrokken valuta worden vrij regelmatig teruggekocht; over de eerste 7 maanden van 1965 voor rond \$ 240 mln. Voor wat het I.M.F. betreft is deze vrij talrijke groep van relatief kleine verplichtingen waarschijnlijk niet het slechtste risico.

Om het beeld te voltooien vermeld ik nog dat \$ 930 mln., door het I.M.F. geleend van de zgn. Groep van Tien, uitsluitend afkomstig zijn van de acht landen uit deze Groep, die geen beroep op het I.M.F. hebben lopen; de \$ 3 mrd. ten name van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zijn voor het tegenwoordig

doel natuurlijk zonder enige betekenis. Van de overblijvende \$ 3 mrd. ten name van de bovenbedoelde acht deelnemers is dus nog \$ 2.070 mln. of iets meer dan tweederde beschikbaar.

5. Alle kritiek die de heer Van Gelder heeft op *nationale* prijszetting van *individuele* grondstoffen zonder verband met het *monetaire* stelsel raakt mijn betoog niet. In mijn eerste artikelen van deze nieuwe reeks in „E.-S.B.” van 25 maart en 1 april 1964 heb ik reeds gezegd (blz. 297):

„The collective (international) monetising (of a package of commodities as compared with national or international price fixing for individual commodities) has certain essential advantages..... 1. its simplicity (one measure or perhaps a few instead of ten, twenty or thirty as in the case of the commodity by commodity approach); 2. its independence from bargaining and pressure groups; 3. the maximum degree of freedom for the prices of the commodities within the package to move according to variations in supply and demand”.

Ook het verwijt dat ik „te veel reken op een min of meer regelmatige cyclische beweging van de grondstofprijzen” gaat langs mij heen, omdat ik al jaren geleden heb betoogd dat men op geen enkele „min of meer regelmatige” beweging van deze prijzen mag staat maken, maar deze prijzen als onbepaalde grootheden moet invoeren in de economische vergelijkingen⁶⁾.

Er blijven dan nog drie belangrijke punten in de kritiek over. Daarover in een volgend artikel.

Pretoria.

Prof. Dr. Ir. J. GOUDRIAAN.

⁶⁾ Zie o.a. mijn artikel in „De Economist” van december 1934 en meer uitvoerig „Economie in zestien bladzijden”, tweede druk, Amsterdam 1952, par. 9 tot en met 14.

In dit artikel beschrijft de auteur wat de Rijnmondraad wil, wat hij mag, wat hij kan en ten slotte wat hij doet. De conclusie is somber: Rijnmond is een reus met lemen voeten, een caricatuur van wat een openbaar lichaam voor het gebied van de Nieuwe Waterweg zou moeten zijn. Wat Europoort voor het Nieuwe Waterweg-gebied in economisch opzicht is geworden, had Rijnmond bestuurlijk moeten en kunnen worden. Tegen beter weten in hoopt schrijver dat de economie hiervan niet al te veel schade zal ondervinden.

Reeds driemaal schonk „Economisch-Statistische Berichten” aandacht aan Rijnmond. In het nummer van 27 mei 1959 werd de economische groei van Rotterdam tot Europoort geschetst en de noodzaak van bestuurlijke aanpassing in Rijnmond aangetoond. In dat van 12 september 1962 werden bezwaren ingebracht tegen de door de Minister van Binnenlandse Zaken aangebrachte wijzigingen in het door Rotterdam aangeboden ontwerp van wet. Deze hadden o.m. betrekking op het samenbrengen van gekozen en benoemde leden in de Rijnmondraad en het ontbreken van een executieve macht. Een artikel in het nummer van 2 oktober 1963 wees op de naargeestige gevolgen, die het bedrijfsleven van Rijnmond moet verwachten. In dat stadium van behandeling in de Tweede Kamer werd nog aanbevolen:

Rijnmond- verwachtingen

1. het in ere herstellen van de verkiezingen en het schrappen van de bepalingen, die de stemming van haar effect zouden beroven;

2. het noemen van een termijn, waarbinnen de wet, op straffe van verval, opnieuw in behandeling moet komen, opdat ieder bij voortduring zal nagaan welke veranderingen in de wet moeten worden aangebracht om de economische belangen van het gebied te verzekeren.

En inderdaad heeft de Kamer de verkiezingen in ere hersteld, doch zij heeft zich, wat de termijn betreft, neergelegd bij de toezegging van de Minister, dat hij met wetswijzigingen zal komen als er behoefte aan wordt gevoeld. Wat dit laatste betreft, Rijnmond wordt prompt bediend: de eerste wijziging is in zicht. Deze heeft tot doel de dwaasheid weg te werken, dat binnen

een jaar nieuwe verkiezingen moeten worden gehouden voor de samenstelling van een lichaam, dat nog niets meer heeft kunnen doen dan een bestuur kiezen, salarissen voor de bestuursleden vaststellen, ambtenaren benoemen en een reglement van orde aannemen.

Wat men wil.

Uit wat in de pers van de algemene beschouwingen en het antwoord daarop bekend is geworden, kunnen de in het gebied aanwezige gemeenten en de kiezers weten in welke richting het hoogste Rijnmondorgaan zijn werkzaamheden wil ontplooiën. Rijnmond wil:

- de luchtverontreiniging bestrijden;
- hinderwetsbevoegdheden van de 24 gemeenten overnemen;
- de Raad voor de Milieu-hygiëne in eigen lichaam inbouwen;
- een nieuwe vuilverbranding (Botlekgebied) stichten;
- de waterverontreiniging tegengaan;
- de recreatieproblemen in studie nemen;
- de oprichting van diverse scholen (streekscholen, scholen voor leerlingen met spraak- en leerproblemen) stimuleren;
- voor de planologie eigen adviseurs inschakelen of daarvoor een bureau consulteren;
- richtlijnen opstellen voor het aanleggen van havens en industrieterreinen;
- de werking van de regionale brandweren nagaan;
- in 1967 een woningcontingent verdelen;
- de uitvoering van de Vleeskeuringswet aanpassen;
- het vervoer verbeteren;
- aandacht wijden aan het wegensysteem;
- de spreiding van werk- en schooltijden bevorderen;
- de coördinatie van loodsdiensdiensten bestuderen;
- de ontwikkeling van Rijnmond met kracht voortzetten;
- op 14 januari en 23 februari 1966 opnieuw vergaderen.

De raad zal zich nog niet bezig houden met de coördinatie van de E.H.B.O.-diensten, evenmin met het totstandkomen van een streekziekenhuis.

Wat men mag.

Het is een ambitieus programma. Het behoeft niet te verwonderen, dat in de Rijnmondraad zelf al de vraag naar voren kwam hoe het dagelijks bestuur zich voorstelt dit alles te kunnen verwezenlijken. Het is redelijk deze vraag te stellen, want de bevoegdheden van Rijnmond zijn beperkt.

Rijnmond mag:

1. werkzaam zijn op het terrein van de ruimtelijke

ordering, alsmede woningbouw- en subsidiecontingenten verdelen, indien die taak aan Rijnmond wordt toegevoegd;

2. ten behoeve van de in het gebied werkzame gemeentebesturen:

a. richtlijnen geven inzake:

de aanleg van havens en daarbij behorende bedrijfsterrèinen;

de vestiging van deze bedrijven;

de vestiging van industrieën;

de woningbouw;

de toepassing van de woonruimtetwet 1947;

de openluchtrecreatie;

de aanleg en verbetering van land- en waterwegen;

oeververbindingen;

het personen- en goederenvervoer;

de bestrijding van de verontreiniging van water en lucht;

b. genegeerde richtlijnen omzetten in „aanwijzingen”, die de gemeenten verplicht zijn na te komen;

3. op verzoek van één of meer gemeenten tot wederopzeggen een gemeentelijke taak ter hand nemen;

4. bezwaren indienen of beroep instellen tegen besluiten, handelingen of voornemens van enig overheidsorgaan, voor zover daarbij belangen van het gebied als geheel betrokken zijn; alsmede van advies dienen of voorstellen doen aan de ministers, het provinciaal bestuur, de besturen der gemeenten en andere organen, die in het gebied werkzaam zijn.

Wat men kan.

Ten aanzien van *punt 1* kan Rijnmond voorshands niets doen. De Provinciale Staten hebben het masterplan voor het voornaamste deel, Voorne en Putten, enige tijd geleden vastgesteld. Dat was niet elegant, maar wel begrijpelijk. Gedeputeerde Staten hadden namelijk zelf een plan en zij waren niet zeker, dat hun denkbeelden zouden worden overgenomen. Zo bijvoorbeeld zij het gebied ten oosten van Hellevoetsluis, dat wordt aangeduid als De Beningen, voor haven- en industriegebied bestemmen. Gedeputeerde Staten, die toch al teleurgesteld waren, dat „Rotterdam de arm door de mouw van Rozenburg had kunnen steken”, hebben met hun Beningen-plan geen succes gehad. Want de Provinciale Staten hebben dit lievelingsdenkbeeld uit agrarische overwegingen verworpen. De Rijnmondraad kan nu niet weer anders gaan doen. Evenmin kan die raad het uitbreidingsplan voor het in dezelfde buurt gelegen Zuidland doen wijzigen, omdat de Kroon nog in 1965 in hoger beroep goedkeuring aan de industriële bestemming heeft onthouden. Rijnmond heeft zich in een

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

pre-fabricated kostuum moeten steken en kan slechts zien of er nog wat vernaaid kan worden. Voorlopig staat Rijnmond, wat het streekplan betreft, buitenspel, evenals ten aanzien van de verdeling van het woningcontingent, waarvan op zijn vroegst in 1967 sprake zal kunnen zijn.

Met betrekking tot *punt 2*, het ontwerpen van richtlijnen inzake de bovengenoemde onderwerpen, moet worden gelet op art. 30 lid 2 der Wet Openbaar Lichaam Rijnmond, waarin staat dat het dagelijks bestuur van Rijnmond geen voorstel aan de Rijnmondraad mag doen, vóórdat er overleg met de colleges van B. en W. van de betrokken gemeenten heeft plaats gehad. Hier is de zwakte van Rijnmond de kracht van de gemeenten. Dit is een der gevolgen van het dualisme dat Rijnmond kenmerkt. Zowel de Rijnmondraad als de gemeenten hebben wat te zeggen. De Rijnmondraad kan geen „richtlijnen” geven vóórdat het overleg met de gemeentebesturen is beëindigd. Totdat er een richtlijn is, is iedere gemeente vrij. Daarna zijn zij hun beslissingsvrijheid kwijt. Zij zullen zich dus wel goed bedenken vóór zij met het maken van richtlijnen instemmen. Rotterdam bijv. zal wel iets van de uit te vaardigen „richtlijnen voor de aanleg van havens en daarbij behorende industrieterreinen” willen weten vóór het zich zelf aan Rijnmond ketent. Hetzelfde geldt voor de andere 23 gemeenten, die minder met havens te maken hebben, maar wel met industrieën, woningbouw, personenvervoer enz.

Intussen zal Rijnmond bij het geven van „richtlijnen” nog wel eens voor verrassingen komen te staan, bijv. als Rijnmond richtlijnen gaat geven voor het maken van oeververbindingen of het regelen van personen- en goederenvervoer. Gesteld dat Rotterdam een richtlijn voor de metro — bijv. de doortrekking naar Oostvoorne — niet wil uitvoeren, zal Rijnmond de richtlijnen dan veranderen in bindende aanwijzingen? Wie betaalt dan? En hoe zullen recreatiegemeenten reageren op richtlijnen, die financieel niet te dragen zijn? Worden er dan weer nieuwe gemeenschappelijke regelingen gemaakt? Zo ja, dan is Rijnmond op dit punt eer een sta-in-de-weg dan een stimulator. Of komen ook dan „aanwijzingen”, ... ten laste van anderen?

Zie hier de moeilijke taak van Rijnmond. Men kan bij het begin van het werk gemakkelijk juichen over de goede verstandhouding, maar Rijnmond komt onvermijdelijk op terreinen waar tegenstrijdige belangen op basis van vrijwilligheid moeten worden verzoend. Gaan de wensen tegen de belangen in, dan zullen de gemeenten de richtlijnen als knellende banden voelen en aanwijzingen als een onbillijke tekortdoening.

Ten aanzien van *punt 3*: „het verrichten van een gemeentelijke taak”, ook daarvan mag men niet veel verwachten, omdat de meeste gemeenten bij alle vooroverleggingen uit en ter na geprotesteerd hebben tegen het denkbeeld om in deze tijd van inkrimpende autonomie bevoegdheden af te staan, aan wie dan ook, en in geen geval aan een super-gemeentelijk orgaan. Bij de algemene beschouwingen in de Rijnmondraad is wel heel gemakkelijk gesproken over het overnemen van de taak der gemeentebesturen op het gebied van de Hinderwet, met name bij de industrievestiging. Het is echter niet aan te nemen, dat de gemeentebesturen hun taak, uitgerekend op dit terrein, uit handen zullen geven. Hun bezwaar tegen het overkoepelende lichaam was juist, dat zij beducht waren voor het overnemen

van taken door Rijnmond, omdat de gemeentelijke zelfwerkzaamheid daarmee verder zal afbrokkelen.

Ten slotte valt nog te wijzen op *punt 4*, de controle op de handelingen van de 24 gemeenten met als toets twee vragen:

1. of de Rijnmondraad geen bezwaar bij hoger gezag moet maken tegen „besluiten, handelingen of voornemens van enig overheidsorgaan, voor zover daarbij belangen van het gebied van het openbare lichaam zijn betrokken” en

2. of maatregelen kunnen worden genomen ter bescherming, resp. bevordering van streekbelangen (art. 53 der wet).

Dat nadelen moeten kunnen worden afgeweerd is vanzelfsprekend. Er kan evenmin bezwaar bestaan tegen een bepaling, die het grondrecht van petitie onderlijnt. Maar het ontmoet wel bedenking om, zoals Prof. Mr. C. H. F. Polak in het Nederlands Juristenblad van 25 september 1965 en leden van de Rijnmondraad na hem hebben gedaan, met een beroep op art. 53 een wettelijk recht voor te wenden om zich met alles te kunnen bemoeien. Deze bedenking spreekt te meer, omdat de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken, gevraagd naar de mogelijkheden van een ruimere taak voor Rijnmond, niet heeft gewezen op art. 53. Had een onbegrensde uitleg in de bedoeling gelegen, dan zou van regeringszijde zeker zijn verklaard, dat men zich helemaal geen zorg behoefde te maken over de limitatieve opsomming van punt 2 hierboven, noch hadden zoveel woorden behoeven te worden gewijd aan de verruimingsprocedure. Nu men, met de neus op de werkelijkheid gedrukt, moet erkennen, dat Rijnmond eigenlijk geen reële taak heeft, nú wil men art. 53 zó „hineininterpretieren”, dat elk onderwerp zich voor behandeling in Rijnmond leent. Wie kan zeggen waar belangstelling overgaat in irritante bemoeizucht?

Wat men doet.

Er valt al op een mooi voorbeeld te wijzen. In de Rijnmondraad is de wenselijkheid besproken een tweede vuilverwerkingsbedrijf te vestigen ergens in zijn gebied. Rotterdam wil dat graag. De „vuilverwerking” komt echter niet voor in de portefeuille van Rijnmond, zodat art. 53 moet worden te hulp geroepen om bemoeiingen van Rijnmond te rechtvaardigen. Maar Rijnmond kan zelf niets „doen”. Rotterdam zal zulk een inrichting liever niet willen stichten op kostbaar nieuw industrieterrein. Rozenburg, Spijkenisse of nog andere gemeenten zullen dit verliesgevend bedrijf, zo zij het al op eigen bodem dulden, niet willen exploiteren. Het blijft dus een Rotterdamse zaak.

Hetzelfde voorbeeld brengt men van Rijnmond-zijde voor het voetlicht omdat men in de Rijnmond-organen ontmoetingspunten wil zien van gemeenten, die nu eens hier, dan weer daar, elkander nodig hebben en daarom wel moeten samenwerken onder hoger toezicht. Een ontmoetingspunt voor overleg. Maar dáárvoor is niet zulk een dure organisatie nodig, niet zo peperduur als Rijnmond nu al is. Elders in Nederland schieten de raden van samenwerking uit de grond. De nieuwe kennen meestal als voorlopig doel het voorbereiden van streekplannen. Maar ook onder het bestaande regime kwam een ontelbaar aantal regelingen tot stand. Men denke eens aan de leveranties van water, gas, elektriciteit, aan de recreatiegebieden Het Kruininger Gors, het Brielse Meer, en tal van andere.

Schijn en wezen.

Het zal de bestaande misverstanden in aantal nog maar doen toenemen als het succes van regelingen, die ook vroeger met het klassieke middel van samenwerking tot stand kwamen, als imponerende successen in de vitrine van Rijnmond zouden worden te kijk gesteld. Toch staat dit wel te wachten, want men heeft het bij de openbare besprekingen in de Rijnmondraad doen voorkomen alsof in de geringe bevoegdheden van Rijnmond juist de kracht van zijn (zedelijk) optreden ligt. Hetzelfde argument is indertijd bij de verdediging van de wijkraden in Rotterdam naar voren gebracht. Het is voor Rijnmond niet bijzonder verheffend als superwijkraad te worden gezien. En toch heeft men daarin wel gelijk. Een organisatie, die toekijkt, ongevraagd van advies dient en de consequenties van haar bemoeiingen aan anderen laat, is uit bestuurlijk oogpunt geen volwaardig instituut. Wil dat dan toch voor hogere macht spelen, dan is dat iets potsierlijks; het heeft iets operette-achtigs: veel klatergoud, figuren die zich uitgeven voor iets anders dan zij zijn en een decor, dat iets suggereert, wat er in werkelijkheid niet is. Dat is nu eigenlijk ten voeten uit wat Rijnmond is.

Ik weet, dat Rijnmond, de reus met lemen voeten, er graag iets anders van wil maken. De voorzitter van dit openbaar lichaam heeft bij de algemene beschouwingen erkend, dat Rijnmond wel altijd op het gebied van de gemeenten zal komen. Rijnmond zal zich met hun zaken bemoeien. Maar is dat nu wel een geoorloofde opmerking jegens de gemeenten, die zich met Rijnmond akkoord hebben verklaard? Het vreemde van Rijnmond is, dat dit openbaar lichaam slechts dan iets kan gaan betekenen, indien de opvattingen van de vorige Minister van Binnenlandse Zaken worden verloochend. Het statuut van Rijnmond zal op vele en op vele essentiële punten moeten worden gewijzigd. Zolang die wijzigingen niet zijn aangebracht, zal Rijnmond tegen wil en dank een toneeltje moeten opvoeren, omdat hij niet kan zijn wat hij zou willen zijn en niet kan doen wat hij zou willen doen en nu toch maar doet. Rijnmond, zoals hij nu is, draagt onverzoonlijke tegenstellingen in zich. Zoals men in de kerken graag spreekt over wat vereent en liever zwijgt over de punten van verschil, die ten slotte een werkelijke eenheid onmogelijk maken.

Men is geneigd uit wellevendheid te hopen, dat er nog wel wat van terecht zal komen, dat een nieuwe hoef het kreupele paard zijn gang zal hergeven, dat de bromfietsmotor in de glanzende Rijnmond-auto door een echte zal worden vervangen. Maar dat kan niet zonder de wetgever in het ongelijk te stellen.

Is dit alles te somber gezien? Er zijn meer voorbeelden van een falen van de wet. Zelfs frappante: de wet op de noodlijdende gemeenten, die ruim 20 jaar heeft bestaan maar niet werd uitgevoerd; de Havenwet, die moest worden ingetrokken; de Wet Financiële Verhouding, die tot zulke onmogelijke toestanden heeft geleid, dat geen grote gemeente zich meer aan de bepalingen kan houden; de Wet Kapitaaluitgaven Publiekrechtelijke Lichamen tot invoering van een leningplafond, waar de uitvoerders van de wet zelf doorheen schieten; Zuylens gemeenschapsraad, en, zo men wil, nog andere.

Rijnmond is een karikatuur van wat een openbaar lichaam voor het gebied van de Nieuwe Waterweg zou moeten zijn. Wat Europoort voor het Nieuwe Water-

weg-gebied in economisch oogpunt is geworden, had Rijnmond bestuurlijk moeten en kunnen worden. Laten we — eigenlijk tegen beter weten in — hopen, dat de economie hiervan niet al te veel schade zal ondervinden.

Rotterdam.

J. HASPER.

BOEKBESPREKINGEN

Surveys of economic theory, Volume I: Money, Interest and Welfare. Prepared for the American Economic Association and The Royal Economic Society. Macmillan, Londen 1965, 222 blz., 21 sh.

Surveys of economic theory, Volume II: Growth and Development. Prepared for The American Economic Association and The Royal Economic Society. Macmillan, Londen 1965, 271 blz., 21 sh.

Dit zijn de eerste twee delen van een overzicht van de recente ontwikkeling van de economische theorie, ongeveer sinds de tweede wereldoorlog. Er komt nog een derde deel, over allocatie van produktiefactoren. Het initiatief hiertoe is genomen door wijlen Prof. Norman Buchanan van de Rockefeller Foundation. Hij heeft ook het voorwoord nog geschreven. De Foundation heeft financiële steun verleend. De bijdragen zijn eerst gepubliceerd in de „American Economic Review” en het „Economic Journal”. Van de publikaties in het „Economic Journal” is het zetsel ongewijzigd gebruikt, en ook overigens is alles gedaan om deze uitgave zo goedkoop mogelijk te houden, ten einde ze bereikbaar te maken voor studenten.

Er is veel dat herinnert aan de opzet van de bekende „Surveys of Contemporary Economics” van de „American Economic Association”, die alweer dateren van 1948 en 1952. De ontwikkeling gaat zo snel dat deze inderdaad aan een verversing toe waren. Toch gaan de nieuwe Surveys een enigszins andere richting uit. Zij geven niet zo zeer de huidige stand van de theorie, maar de recente ontwikkeling, aan de hand van de literatuur van de laatste 10-25 jaar. Daarbij is alleen aandacht geschonken aan wat er in het Engels is verschenen. Het belangrijkste komt men dan in het algemeen wel tegen.

Beide delen bevatten vier bijdragen. Het eerste deel opent met een beschouwing van H. G. Johnson over: „Monetary Theory and Policy”, waarin hij voornamelijk bespreekt de verbinding tussen prijs- en geldtheorie, met als uitgangspunt de zienswijze van Don Patinkin, de ontwikkeling van de inzichten over de liquiditeitsvoorkeur en de kwantiteitstheorie en de geldpolitiek, de laatste voornamelijk aan de hand van de in de laatste jaren verschenen rapporten. Het is jammer dat hij de ontwikkeling van de kwantitatieve monetaire analyse, die een verbindingsschakel vormt tussen theorie en politiek, niet behandelt.

De tweede studie: „A Survey of Inflation Theory”, is van de hand van M. Bronfenbrenner en F. D. Holzman. Zij gaat met name over de afgrenzing tussen kosten- en bestedingsinflatie, het verband tussen werkloosheidspercentage en loonstijging en de herverdelingseffecten van algemene prijsstijging.

De derde bijdrage is van G. L. S. Shackle en handelt over: „Recent Theories Concerning the Nature and Role of Interest”. Hierin wordt voornamelijk aandacht besteed aan de verschillen tussen voorraad- en stroomgrootheden in de interesttheorie, het onderscheid tussen korte en lange termijn en de investeringshorizon.

De laatste studie in het eerste deel: „A Survey of Welfare Economics, 1939-1959”, is van E. J. Mishan. Deze is wat brokkelig uitgevallen, met name omdat hij een groot deel van het betoog in noten heeft ondergebracht. Hij handelt over de marginale optimumwaarden, de sociale welvaartsfunctie, de interdependentie tussen nuttigheden en de invoering van dynamische gezichtspunten. Het consumentensurplus wordt eveneens ter sprake gebracht, doch niet in verband gebracht met de prijsvorming van openbare-nutsbedrijven. Ook schenkt hij geen aandacht aan de recente bijdragen die Tinbergen, ten dele in het Engels, heeft geleverd aan de theorie van het optimale regime.

De titel van het tweede deel (Growth and Development) is een „understatement”, want er wordt ook in behandeld de theorie van de internationale handel.

Het eerste opstel, van F. H. Hahn en R. C. O. Matthews, gaat over: „The Theory of Economic Growth”. Dit is met zijn 124 bladzijden het grootste van alle bijdragen. Er wordt ook heel wat overhoop gehaald, en dat is wel nodig, gezien de snelle ontwikkeling van de groeitheorie. De schrijvers zetten zich af tegen het model van Harrod-Domar, en bouwen dit uit tot een model met twee sectoren. Verder wordt op de weg der afnemende abstractie de technische vooruitgang erin verwerkt. Aan het eind worden lineaire modellen en hun oplossing besproken. Dit alles wordt kritisch vergeleken en geordend.

In de tweede studie confronteert H. B. Chenery de groeitheorie en de theorie van de internationale handel met elkaar onder de titel: „Comparative Advantage and Development Policy”. Er komen aan de orde dynamische aspecten van comparatieve voordelen, evenwichtige groei, „external economies”, rekenprijzen en investeringsmaatstaven. Dit artikel is minder dan de andere een literatuurstudie en meer eigen werk.

De theorie van de internationale handel komt als zodanig ter sprake in de daaropvolgende bijdrage van J. Bhagwati: „The Pure Theory of International Trade”. Dit is een breed overzicht van statische problemen (o.a. de tendentie tot equalisatie van de factorprijzen), comparatief-statische analyse bij verandering in vraag en aanbod, technische verbeteringen en wijzigingen in de handelspolitiek en welvaartstheoretische gezichtspunten.

In het laatste artikel, van de hand van J. R. Meyer, wordt onder de titel: „Regional Economics” een overzicht gegeven van wat er op het gebied van de ruimtelijke aspecten van het economische proces aan de orde is. Anders dan in de overige bijdragen wordt hier nauwelijks ingegaan op de inhoud van de desbetreffende theorieën.

Achter alle artikelen is een uitvoerige literatuurlijst opgenomen, van meestal tussen de 100 en 200 titels. Het is allemaal nogal gecondenseerd geschreven, maar dat kan moeilijk anders.

Wie deze bundels grondig heeft bestudeerd, kan rustig zeggen dat hij op een aantal punten weer „bij” is,

en dat is heel wat waard. Bovendien, ook al weet men van bepaalde onderdelen misschien al veel, geven deze samenvattende en kritische beschouwingen een nuttige ordening der gedachten. Het is op zeer deskundige wijze gebeurd, en de initiatiefnemers en uitvoerders verdienen dan ook alle lof. Men stelt zich voor om dit — afgezien van het nog komende derde deel van deze serie — meer continu te gaan doen. Het is een rustgevende gedachte, dat anderen blijkbaar voor ons lezen!

Groningen.

F. HARTOG.

Charles E. Redfield: Communicatie in het bedrijf. G. J. A. Ruys, Amsterdam 1964, 251 blz., f. 19,50.

In 1958 verscheen in de Verenigde Staten onder de titel „Communication in management” een boek van de genoemde schrijver, van welk werk nu een Nederlandse vertaling is verschenen. Het begrip communicatie in het bedrijf is al zo oud als het bedrijfsleven zelf. Men is er vooral aandacht aan gaan schenken toen de organisatieleer een uitbreiding onderging, die alle sectoren van de onderneming omvatte. Zo schreef Thierry dat in de praktijk tal van leiding- en organisatievraagstukken in wezen communicatieproblemen zijn ¹⁾. Dit blijkt ook duidelijk uit de inhoud van dit boek, die men goeddeels kan zien als de bedrijfsorganisatorische problematiek, gezien door de bril van de communicatie.

De opbouw van het boek is eenvoudig. Het bestaat uit vier delen, waarvan het eerste deel een aantal algemene beschouwingen over de betekenis van de communicatie bij het besturen van organisaties bevat. Ten overvloede zij hier vermeld dat communicatie een proces is, waarbij uitgezochte gegevens van een informatiebron worden overgebracht naar een bestemming. Enkele grondbeginselen voor een doeltreffende communicatie zijn: duidelijkheid, selectie, het goede ogenblik, de actualiteit, de verspreiding en de belangstelling voor en het aanvaarden van het gecommuniceerde.

In het tweede deel behandelt de schrijver de naar beneden en naar buiten gerichte communicatie. Daarbij behandelt hij vraagstukken als het geven van opdrachten en instructies, het uitsturen van individuele berichten en circulaires, het samenstellen van hand- en instructieboeken en de publikaties voor het personeel, zoals het personeelsorgaan. Opmerkelijk is dat in dit deel, dat toch de pretentie heeft ook de communicatie naar buiten te behandelen, hoegenaamd niets over de naar buiten gerichte communicatieproblemen wordt medegedeeld. Bij de behandeling van het personeelsblad komt ook even het huisorgaan ter sprake. Doch uit niets blijkt dat het huisorgaan, althans in de grote ondernemingen, vrijwel uitsluitend bestemd is voor de buitenwacht: de aandeelhouders, de klanten, de leveranciers en de overheid. Trouwens, behalve een huisorgaan zijn er nog vele andere communicatiemogelijkheden met de maatschappelijke omgeving, waarvan het wel en wee van de onderneming afhankelijk is. Een zeer belangrijk voorbeeld daarvan is het jaarverslag, dat tegenwoordig veelal door tussentijdse verslagen wordt voorafgegaan. Ik ben van oordeel dat hier een belangrijk stuk communicatie door de schrijver over het hoofd is gezien.

¹⁾ Prof. Dr. H. Thierry: „Karakter en kenmerken van de communicatie” in „Tijdschrift voor Efficiëntie en Documentatie”, 30 (1960) nr. 2, t.a.p. blz. 54.

Hetzelfde geldt voor het derde deel dat de communicatie naar boven en naar binnen gericht, behandelt. Na op zichzelf belangwekkende betogen over de actiebeheersing, de verslaglegging, het behandelen van ideeën en klachten, het interview en het opinie-onderzoek onder de werknemers, vinden wij geen aanknopingspunten met de selectie en verwerking van naar de onderneming toevloeiende gegevens, die uitermate belangrijk zijn voor een goede beheersing van de bedrijfsactiviteiten. Wellicht schrikte het de schrijver af zich ook nog op het moeilijke terrein van de documentatie en informatie te begeven.

Ten slotte nog iets over het vierde deel van het boek, handelend over de horizontale communicatie. In dit deel zijn enkele waardevolle opmerkingen gemaakt over de uitwisseling van gegevens en inzichten en over de vergadering of de conferentie binnen het bedrijf. Deze horizontale communicatie neemt in belangrijkheid toe naarmate de ondernemingen groeien en het proces van de besturing van organisaties ingewikkelder wordt.

Ondanks de bezwaren die ik tegen de inhoud van het boek heb aangevoerd, is het, voor zover het de zuiver interne communicatie betreft, een vlot leesbaar en goed geheel. Behalve de door de oorspronkelijke schrijver genoemde literatuur, heeft de vertaler, Drs. J. G. Appelboom, een aantal Europese, en in het bijzonder Nederlandse, publikaties over het onderwerp verzameld, die het vermelden zeker waard zijn. De vertaling zelf is goed; terecht heeft de vertaler enkele moeilijke Amerikaanse begrippen, wier betekenis in het Nederlands niet goed tot uitdrukking zou komen, onvertaald gelaten.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Amerikaanse studiebeurs voor zomercursus Harvard University 1966

Evenals in vorige jaren stelt de Harvard Summer School of Arts and Sciences and of Education voor Nederland één beurs beschikbaar tot deelname aan het International Seminar, dat van 5 juli tot 24 augustus 1966 gehouden zal worden. Deze beurs dekt alle kosten van het verblijf in Amerika gedurende de cursus en van de reis naar en van Amerika.

De bedoeling van dit Seminar is, veelbelovende mensen uit de gehele wereld samen te brengen, die op een veelomvattend terrein werkzaam zijn, zoals wetenschappelijke medewerkers, parlementsleden, staffunctionarissen, vakverenigingsleiders, journalisten, kunstcritici, museumdirecteuren, schrijvers, dichters enz. Leeftijd tussen 26 en 45 jaar.

Nadere inlichtingen en formulieren tot 1 februari 1966 verkrijgbaar bij het Nederland-Amerika Instituut, Museumplein 4, Amsterdam-Z., tel. 020-722280.

Studiedagen over „buitenlandse arbeiders”

Voor de 10e achtereenvolgende maal organiseert het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden Bedrijfssociologische Studiedagen, welke dit jaar wederom gehouden zullen worden in hotel „De Baak” te Noordwijk aan Zee, op 14 april (des avonds), 15 en 16 april.

E.-S.B. 5-1-1966

Als centraal onderwerp is gekozen: „Buitenlandse arbeiders”:

— de plaats van de buitenlandse arbeiders in de Nederlandse economie;

— beleidsvraagstukken, uit de nieuwe ontwikkelingen ontstaan;

— problemen van en met buitenlandse arbeiders op en buiten het werk;

— aard, mogelijkheden en beperkingen van het integratieproces;

— praktische dilemma's en mogelijke oplossingen;

— buitenlandse arbeiders als onderdeel van een veranderende samenleving en een veranderend Europa.

De medewerkers aan deze studiedagen zijn: Prof. Dr. R. Wentholt, Drs. E. L. Berg, Mr. L. S. J. Buis, Mr. J. W. Janssen, Drs. D. J. M. Knibbeler, Drs. A. J. van der Staay en J. A. Wever.

Kosten: vanaf donderdagavond 18.00 uur tot en met zaterdagmiddag na de lunch f. 185 per persoon, inclusief logies (tweepersoonskamer; voor een éénpersoonskamer wordt een aanvullend bedrag in rekening gebracht) en maaltijden.

Belangstellenden kunnen zich richten tot de Secretaris van de Bedrijfssociologische Studiedagen, Drs. A. W. M. Teulings, Sociologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Leiden, Stationsplein 242, Leiden. Men ontvangt dan een aanmeldingsformulier en nadere gegevens over programma en inleidingen.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Gedurende het grootste deel van december heeft de Staat omvangrijke bedragen aan betaalmiddelen naar de geldmarkt laten stromen; sedert 6 december niet minder dan f. 423 mln. Deze toestroming kwam in verband met de ultimo-opvragingen bij de banken van rekening-courantsaldi bijzonder goed van pas. Sedert omstreeks half december een laagtepunt in de bankbiljettencirculatie was bereikt, steeg de omloop met f. 515 mln. Deze golfbeweging neemt in verband met de waardedaling van de gulden en het groeiend nationaal inkomen steeds groter vormen aan. In 1963 bedroeg de mutatie in de tweede helft van december f. 426 mln., in de ongeveer overeenkomstige periode van 1964 was deze f. 477 mln. De invloed van de koop en verkoop van deviezen door de banken was, behoudens in de week van 6 tot 13 december, te verwaarlozen.

De compenserende betalingen door het Rijk doen opnieuw de vraag rijzen of deze berusten op toeval dan wel op een bewust beleid waarbij op het moment, dat de markt liquiditeiten goed kan gebruiken, de overheid een overschot aan betalingen kweekt.

De steun door de Staat geboden kon echter niet voorkomen, dat de saldi der banken bij De Nederlandse Bank tegen eind 1965 scherp terugliepen en dat de banken zelfs werden gedwongen kredieten ten bedrage van ca. f. 100 mln. bij de Centrale Bank op te nemen. De daggeldrente werd overeenkomstig de marktsituatie op 23 december met 1 pCt. tot 4 pCt. verhoogd.

Kapitaalmarkt.

Meer dan enige ander verschijnsel blijft de rente-ontwikkeling de aandacht vasthouden. Nadat een relatief laagtepunt van het rendement van langlopende staatsleningen op 26 augustus met 5,48 pCt. was bereikt, steeg de rente praktisch zonder onderbreking. Eind november werd de 6 pCt.-grens overschreden. Bij vorige gelegenheden bleek een peil van 6 pCt. voor nieuwe leningen, waarvan de rente altijd iets hoger ligt dan het effectieve marktrendement van zich reeds in het verkeer bevindende leningen, een magische grens. Uit alle hoeken en gaten kwam dan geld rollen, terwijl men algemeen de overtuiging was toegedaan, dat verdere stijging niet zou plaatsvinden. Onder deze omstandigheden voltrokken zich ook duidelijk verschuivingen tussen de verschillende beleggingsvormen, waarbij de

laagrentende, bijv. de belegging bij spaarbanken, tot de verliezende partij behoorden. De laatste jaren bleek het 6 pCt.-peil ook tot vergrote belangstelling van het buitenland te leiden, waardoor het aanbod in overeenstemming kwam met de vraag.

In de laatste maanden is gebleken, dat 6 pCt., zelfs van het marktrendement, geen niveau meer is, waarbij tegenkrachten zo sterk worden, dat verdere stijging achterwege blijft. Hoewel nog geen cijfers beschikbaar zijn, blijkt uit mededelingen van regeringszijde dat de kapitaalimport de laatste tijd zeer gering is geweest. In de eerste helft van december zette de renteverhoging zich voort om op 9 december op 6,11 pCt. haar hoogtepunt te bereiken. Dit betekent, dat sedert het laagtepunt van 26 augustus een stijging met 0,63 pCt. heeft plaatsgehad. Nadien voltrok zich een duidelijke ont-

N.V. PHILIPS' COMPUTER INDUSTRIE APELDOORN

Ter versterking van de Administratie wordt contact gezocht met een

administrateur

die in het bezit is van het diploma SPD of MO Boekhouden dan wel gevorderd is met NIVA-studie, en tevens praktijkervaring heeft in een zelfstandige functie.

Na een vrij korte inwerkperiode moet deze funktionaris in staat zijn zelfstandig een groot deel van de budgetterings- en rapporteringszaken te verzorgen.

Tevens zal hij assisteren bij de verdere opbouw van de hieraan ten grondslag liggende administratie waarbij vrij veel bedrijfseconomisch onderzoekingswerk zal moeten worden verricht.

Het is de bedoeling deze medewerker de gelegenheid te geven zich in andere vestigingen van het concern te oriënteren omtrent de taakopvatting van de administratie.

Sollicitaties vermeldende levensloop, opleiding en ervaring kunt U richten aan N.V. PHILIPS' COMPUTER INDUSTRIE, Postbus 245 te Apeldoorn, onder nr. ESB 6577.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

*op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:*

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

ADVERTEREN

kost geld

★

NIET adverteren

kost veel

meer geld

!

spanning op de markt. Via 6,10 pCt. op 16 december en 6,02 pCt. op 23 december werd tegen het einde van 1965 de 6 pCt.-grens, nu in benedenwaartse richting, overschreden. Het jaar eindigde met de stand van 5,98 pCt.

Inmiddels zijn de spaarbanken over een breed front in beweging gekomen. Een reeks instellingen, waaronder de Rijkspostspaarbank, heeft de rentevergoeding verhoogd. De handelsbanken bleven in het laatste halfjaar de kat uit de boom kijken.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	24 dec. 1965	30 dec. 1965
Algemeen	405	410 — 330		343
Internationale concerns	568	583 — 461		477
Industrie	355	371 — 300		319
Scheepvaart	146	155 — 131		136
Banken en verzekering	236	243 — 174		180
Handel enz.	170	180 — 157		163

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Koninklijke Petroleum	f. 158,20	f. 145,50	f. 147,60
Philips G.B.	f. 145	f. 109,90	f. 112,50
Unilever	f. 141,80	f. 112,20	f. 114
A.K.U.	454 $\frac{1}{2}$	368 $\frac{1}{2}$	389
Expl. Mij. Scheveningen	220	184	190
Hoogovens, n.r.c.	541	425	440
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911 $\frac{1}{2}$	750	765 $\frac{1}{2}$
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10	f. 53,20	f. 54,10
Nationale Nederlanden, c.	784	585	575
Robeco	f. 224,40	f. 221	f. 222

New York.

Dow Jones Industrials	874		964
-----------------------------	-----	--	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,17	6,02	5,98
Aandelen: internationalen b) ..	3,42		
lokale b)	3,26		
Disconto driemaands schatkist- papier	3 $\frac{7}{16}$		4 $\frac{3}{8}$

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

GELD
GEHEEL PER POST
VAN F. 200.- TOT F. 6000.-
(KWIJTSCHELDING BIJ OVERLIJDEN)
ALGEM. VOORSCHOT. EN GELDSCHIEFBANK N.V.
ALVOBA
GEULSTR. 49 - GRONINGEN
TEL. 05900-37645

Bij het MINISTERIE VAN VOLKSHUISVESTING EN RUIMTELIJKE ORDENING kan t.b.v. de afdeling Sociaal-Economisch Onderzoek, worden geplaatst:

ECONOOM

wiens werkzaamheden zullen liggen op het terrein van het economisch en statistisch onderzoek betreffende de volkshuisvesting.

Voor de hierbovengenoemde functie wordt een voltooide academische opleiding geëist.

Benoeming geschiedt, afhankelijk van ervaring, in de rang van:
wetenschappelijk ambtenaar
wetenschappelijk ambtenaar 1e klas of
wetenschappelijk hoofdamtenaar.

Schriftelijke sollicitaties onder nummer 4-6748/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

GEMEENTE GRONINGEN

Het gemeentelijk elektriciteitsbedrijf zoekt een

MEDEWERKER
voor bedrijfsorganisatorische
en personeelsaangelegenheden

die kan worden belast met de uitwerking en uitvoering van de bedrijfsorganisatorische en personeelsaspecten van het bedrijfsbeleid.

Vereist worden een middelbare schoolopleiding, vakopleiding en ervaring in soortgelijke arbeid.

Aanstelling, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, in de rang van

commies : van f. 7.956,— tot f. 10.920,— per jaar of
commies A: van f. 10.644,— tot f. 12.612,— per jaar.

Genoemde bedragen worden verhoogd met een vakantie-toelage van 4% en een huurcompensatie van 5,4 %.

De regelingen inzake vergoeding van reis- en verblijfkosten, 90% pensioenkosten voor gehuwden, verhuis- en inrichtingskosten, studiekosten en premiesparen zijn van toepassing.

De gemeente is voor een ziektekostenverzekering aangesloten bij het I.Z.A.-Groningen-Drenthe.

De gegadigden moeten bereid zijn zich te onderwerpen aan een psychotechnisch onderzoek.

Sollicitaties, binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad, te richten aan de directeur, Bloemstraat 10, Groningen.

VOOR RECLAME

kan men te veel
en ook te weinig uitgeven
*

De meeste mislukkingen
zijn vaak het gevolg van het LAATSTE

de leidinggevende staf van de Nederlandse Spoorwegen

telt momenteel een 300-tal academici. Zij leiden de Diensten, Distrikten, Afdelingen, Werkplaatsen en Afdelingssectoren. Of zij houden zich bezig met o.a. researchwerk op technisch en economisch gebied. Interessante sleutelposities in een commercieel bedrijf, dat zich vooral de laatste jaren sterk moderniseert.

meer speciaal de dienst van economische zaken...

telt een 25-tal ekonomen, juristen, sociologen en ingenieurs. Tezamen vormen zij de top van deze dienst, welke ongeveer 600 personeelleden omvat en bestaat uit 8 afdelingen *). Leiding geven, research en werving op het gebied van reizigers- en goederenvervoer vormen de taken van deze gegradueerde functionarissen. Ook de internationale kontakten op dit gebied zijn aan hen toevertrouwd. De noodzaak tot uitbreiding van de wetenschappelijke staf en tot aanvulling van enkele vakatures

vraagt om jonge academici

De studierichtingen kunnen, zoals uit het bovenstaande blijkt, uiteenlopen, doch commerciële belangstelling is een absolute vereiste. Na een opleidingsperiode, waarin men vertrouwd wordt gemaakt met het totale bedrijfsgebeuren, volgt een aanstelling bij de afdelingen acquisitie, dan wel bij de tarief- en markt-onderzoekafdelingen van deze Dienst. Uw brief aan de Dienst van Personeelzaken der N.V. Nederlandse Spoorwegen, 2e afdeling B (EZ), Moreelsepark te Utrecht, vormt de mogelijkheid tot nader persoonlijk contact en eventueel het begin van een interessante carrière.

*)

De acht afdelingen van de Dienst van Economische Zaken zijn:
Goederenvervoer:

Acquisitie, Marktonderzoek, Spoorverbindingen

Goederentarieven

Transportbescherming

Reizigersvervoer:

Acquisitie, Marktonderzoek, Nevenbedrijven

Reizigerstarieven

Propaganda

Stedebouw en Planologie

Personeel- en Algemene Zaken

578

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.

2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.

3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.

4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.

5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.

6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

E.-S.B. 5-1-1966

Koning van de low-cost computers

Als u op dit moment aan administratieve automatisering toe bent - maar niet van plan bent een koninklijk honorarium te betalen - is de Honeywell 120 de computer die u nodig hebt.

De 120 is de goedkoopste magneetbandcomputer ter wereld.

Hij heeft een geheugencapaciteit van maximaal 32.768 tekens.

Hij leest en ponsst gelijktijdig met rekenen.

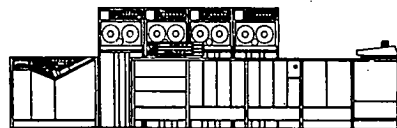
Met drie magneetbanden kost hij minder dan f 500.000.-.

De 120 is de junior van een koninklijke familie - de Honeywell SERIE 200. Een serie computers die volledig compatibel is. Als de 120 te klein voor u wordt, componeren we een groter systeem voor u - aangepast aan uw nieuwe eisen.

Dat kunnen we omdat al onze hardware en software een bloksgewijze opbouw heeft. Geen verspilling van capaciteit, geen verspilling van geld. Want terwijl u groeit, breidt u het systeem uit - geleidelijk en daardoor economisch verantwoord. Wij noemen deze nieuwe

conceptie: Dimensional Data Processing.

Bent u geïnteresseerd? Schrijf of bel Honeywell Electronic Data Processing, Wibautstraat 12, Amsterdam, Tel: (020) 94 03 33

Honeywell
ELECTRONIC DATA PROCESSING

ECONOOM

43 jaar, werkzaam in verantwoordelijke functie bij gerenommeerd bedrijf,

zoekt verandering van werkring.

Heeft statistische ervaring en is bekend met administratieve automatisering.

Brieven onder nr. E.-S.B. 1-2, postbus 42, Schiedam.

**gemeente
enschede**

Bij de Centrale Administratie voor de Diensten en Bedrijven is plaats voor een

BEDRIJFSECONOMISCH STAFFUNCTIONARIS

Deze dienst verzorgt de administraties van een 15-tal, in aard zeer verscheiden, diensttakken van de gemeente Enschede.

Taak : Het verrichten van bedrijfseconomische en organisatorische onderzoeken op een aanzienlijk deel van het gebied van de gemeentelijke activiteiten.

Het medewerken aan het uniformeren en mechaniseren van de gemeentelijke bedrijfsadministraties.

Het ontwikkelen van en het t.z.t. leiding geven aan de interne controle.

Eisen : Doctoraal examen in de economische wetenschappen, bedrijfseconomische richting.

Ook in aanmerking komen zij, die de studie N.I.v.A.-accountant volgen en gevorderd zijn tot en met de economische vakken.

Enige ervaring strekt tot aanbeveling, doch is niet strikt noodzakelijk.

Salaris : Tussen f. 1109,— en f. 1725,— per maand. Salarisherziening per 1 januari 1966 is in voorbereiding. Genoemde bedragen zijn inclusief de huurcompensatie. De premie ingevolge de A.O.W. is voor rekening van de gemeente.

Toelagen : Studiekosten-, premiespaar- en gunstige ziektekostenregeling (I.Z.A.) van toepassing.

Woning : T.a.v. gehuwden :
Aan toewijzing van een woning zal worden medegewerkt. Reiskosten voor wekelijks gezinsbezoek worden vergoed; tegemoetkoming in de pensiekosten 90 pCt. Volledige verhuiskostenvergoeding; 10 pCt. van de bezoldiging voor inrichtingskosten.

Sollicitatie : Wie het voornemen heeft te solliciteren, wordt verzocht dit binnen een week na het verschijnen van dit blad schriftelijk, met duidelijke vermelding welke functie het betreft, mede te delen aan de Chef van de afdeling Personeelszaken van de gemeentesecretarie. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

Het Algemeen Ziekenfonds Vereniging Ziekenzorg te Amsterdam roept gegadigden op voor de functie van

ADMINISTRATEUR

Deze functionaris zal onder toezicht van het bestuur worden belast met de algehele leiding van het bedrijf. Gegadigden moeten in staat zijn de goede omgang met het personeel te bevorderen, contacten te onderhouden met het publiek, alsmede met de onderscheidene organen op het gebied van de gezondheidszorg. Bekendheid met het ziekenfondswezen strekt tot aanbeveling. De voorkeur gaat uit naar een jurist of econoom, niet ouder dan 35 jaar. Salaris volgens de door de Ziekenfondsraad geadviseerde normen.

Eigenhändig geschreven brieven met uitvoerige referenties dienen te worden gericht aan het bestuur der vereniging Ziekenzorg, Keizersgracht 719 te Amsterdam-C. Persoonlijke bezoeken alleen na oproep.

Bankinstelling te Amsterdam

zoekt voor haar Afdeling

Economische Publiciteit

ECONOOM

met journalistieke aanleg.

Ervaring op dit gebied is gewenst. Geboden wordt een zelfstandige positie met goede vooruitzichten. Schriftelijke sollicitaties met volledige inlichtingen te richten onder nr. ESB 1-1 postbus 42, Schiedam.